

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalian koulutusohjelma Ylempi AMK

Sari Rämä ja Tuula Solje

LASTENSUOJELUN EDUNVALVONTA RIKOSPROSESSISSA – KOULU-
TUKSEN MALLINNUS

Opinnäytetyö 2015

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / Sosiaaliala Ylempi AMK

RÄMÄ SARI JA SOLJE TUULA	Lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa – koulutuksen mallinnus
Opinnäytetyö	58 sivua
Työn ohjaaja	Lehtori Miia Heikkinen
Toimeksiantaja	Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Syyskuu 2015	
Avainsanat	edunvalvonta, lapsen etu, lapsen osallisuus, rikos- prosessi, edunvalvonta rikosprosessissa

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on laatia lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa -kurssin sisältö. Edunvalvoja ei kouluteta riittävästi ja tähän tarpeeseen Kymenlaakson ammattikorkeakoulu pyrkii vastaamaan järjestämällä edunvalvontakoulutuksen.

Lastensuojelun edunvalvonta perustuu YK:n lastenoikeuksien sopimukseen ja lastensuojelulakiin. Mikäli lapsen huoltajat eivät voi edustaa lasta, lastensuojelun tai käräjäoikeuden velvollisuus on hankkia lapselle edunvalvoja. Edunvalvoja on puolueeton toimija, ja hänen tehtävänä on olla lapsen tukena koko prosessin ajan.

Useissa kunnissa lastensuojelun edunvalvonnasta vastaavat juristit ja heidän toimintansa liittyy pääasiassa edunvalvonnan juridiseen puoleen, eikä lapsen kokonaisvaltaiselle kohtaamiselle anneta riittävästi painoarvoa. Juridisen osaamisen lisäksi oikeusprosessissa tarvitaan sosiaalialan koulutettuja henkilöitä kohtaamaan lapsi kokonaisvaltaisesti koko tämän prosessin ajan. Edunvalvoja toimii lapsen puolestapuhujana ja varmistaa, että lasta kuullaan ja hänen etunsa toteutuu.

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen kehittämistutkimus. Aineisto koostuu kirjallisuudesta, pro gradu -tutkimuksista, internetlähteistä ja haastatteluista.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

RÄMÄ, SARI AND SOLJE, TUULA Protection of Child`s Best Interests in Criminal Proceedings- Content of Education

Bachelor`s Thesis 58 pages

Supervisor Miia Heikkinen, Senior Lecturer

Commissioned by University of Applied Sciences

September 2015

Keywords guardianship, child`s best interest, inclusion of the child, criminal proceedings

The main aim of this study was to innovate the materials in the course considering trusteeship of child protection in crime process. Education of Children`s Guardianship is not enough as much as the need is in Kymenlaakso area. The education will answer the needs in guardianship to organize this course. This thesis is a qualitative case study. The material consists of literature, master's thesis studies, Internet sources and interviews.

The guardianship in child protection is based of the UN convention on the Rights of the Child. If parents are not able to represent the child, the Child protection or district court have to name the Children`s Guardian, who is neutral representative for the child and whose mission is to be the child`s support throughout the Guardianship process. The judge is doing the children`s guardian and the work is mainly to take care of the legal issues.

In several municipalities, child welfare services are responsible for lawyers and their activities are primarily related to lobbying legal advice, nor the children's holistic encounter given adequate weight.

In addition to legal expertise, in the judicial process are needed in the qualified social-trained individuals to help the child holistically throughout this process. The Guardian will act as an advocate of the child and will ensure that children are heard and their interests are protected.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 EDUNVALVONTA	8
2.1 Lastensuojelu	9
2.2. Lastensuojelun edunvalvonta	11
2.2.1 Edunvalvonnan hakeminen ja hakemuksen käsittely	13
2.2.2. Lastensuojelun edunvalvojan työskentelyprosessi	14
2.3 Edunvalvontatyön laatu	16
2.3.1 Eettiset arvot edunvalvontatyössä	18
2.3.2 Edunvalvontatyössä jaksaminen	20
2.4 Edunvalvontakäytännöt muissa maissa	21
2.5 Aikaisemmat tutkimukset lastensuojelun edunvalvonnasta	22
3. LAPSEN ETU	24
3.1 Lapsen etu lastensuojelussa	25
3.2 Lapsen edun arviointi edunvalvontatyössä	27
4 LAPSEN OSALLISUUS	29
4.1 Lapsen kuuleminen	32
4.2 Puhevallan käyttö	34
5. RIKOSPROSESSI	35
5.1 Rikosilmoitus	37
5.2 Esitutkinta	38
5.3 Syyteharkinta	40
5.4 Oikeudenkäynti	40
5.5 Vahingonkorvaukset	41
5.6 Edunvalvonta rikosprosessissa	42
6. KEHITTÄMISTUTKIMUS	43
6.1 Kehittämistutkimuksen tavoite	43
6.2 Prosessin mallinnus	44

6.3 Koulutuksen keskeinen sisältö	46
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	48
LÄHTEET	52

1 JOHDANTO

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lastensuojelutyön strategioissa ja kehittämistyössä lasten oikeudet ovat saaneet jalansijaa ja näkyvyyttä. Lasten oikeuksien komiteassa on kiinnitetty huomiota huostaanottojen kasvavaan määrään ja siihen, että lasten mielipidettä ei ole huomioitu tarpeeksi lastensuojelutyössä.

Vuonna 2008 lastensuojelulain (417/2007) uudistuksessa lastensuojelun edunvalvonta tuli osaksi lastensuojelua ja toimintaa alettiin kehittää erilaisilla hankkeilla, jotta edunvalvontatyö tulisi tutuksi eri toimijoille ja tehtävän sisältö avautuisi. Edunvalvontaa tarvitaan lähinnä päämiehen taloudellisten asioiden hoitamisessa, huolenpidossa, henkilökohtaisista asioista päättämässä ja päämiehen puhevallan käyttämisessä tuomioistuimissa ja viranomaistahoissa. (Välimäki 2001, 30.) Lastensuojelun edunvalvonnassa lapsen äänen kuuleminen ja lapsen edustaminen on keskeistä tässä työssä.

Lastensuojelun edunvalvonta on useissa kunnissa pelkästään juristien varassa. Juristien toiminta liittyy pääasiassa oikeusprosessin juridiseen puoleen, eikä lapsen kohtaamiselle anneta riittävästi painoarvoa. Juristikoulutuksen saaneilla ei ole välttämättä kykyä ja taitoa kohdata lasta samalla tavalla kuin sosiaalityön orientaatiolla toimiva edunvalvoja. Juridisen osaamisen lisäksi tarvitaan sosiaalialan ammattilaisten näkemystä ja tietotaitoa huomioimaan lapsen etu kokonaisvaltaisesti. Näin lapselle annetaan mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon itseään koskevissa asioissa.

Kunnilla on velvollisuus huolehtia lastensuojelun edunvalvonnasta, silti kaikissa kunnissa ei ole koulutettuja edunvalvojia. Edunvalvonnan pätevyysvaatimuksia ei ole kirjattu, eikä toimivia tukirakenteita ole valmistettu. Lastensuojelun edunvalvojina saattaa toimia sijaishuollon edunvalvoja, jolloin puolueettomuus saattaa olla kyseenalaista. Lastensuojelun edunvalvonnasta puuttuu erilaiset oppaat, suositukset ja esitteet. Lisäksi edunvalvonnan tuntemus ja merkitys eri sosiaalitoimissa on riittämätöntä. (Lastensuojelun käsikirja.)

Edunvalvonta työn laatua ei valvota riittävästi, koska yhtenäisiä laatukriteereitä ei ole laadittu. Esimerkiksi Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus oy:ssä laatua valvoo lastensuojelun edunvalvonnan koordinaattori lastensuojelusta, poliisista ja käräjäoikeudelta saadun palautteen mukaisesti. Tämän vuoksi edunvalvontatyö hakee vielä omaa paikkaansa Suomalaisessa yhteiskunnassa. Lapsen hyöty edunvalvonnasta on kiistaton ja sen olemme pyrkineet osoittamaan tässä opinnäytetyössä.

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu (Kyamk) tarttui edellä mainittuihin haasteisiin kehittämällä ylemmän ammattikorkeakoulun opintoihin 10 opintopisteen koulutuskokonaisuuden vapaasti valittavina opintoina. Koulutus ei kuitenkaan takaa kokonaan edunvalvonnan laatua, vaan edunvalvojan työhön tarvitaan riittävä työkokemus, lastensuojelutyön tuntemus ja henkilökohtaiset vahvuudet edunvalvontatyön tekemiseen. Olemme nostaneet laatukysymyksen esille tässä opinnäytetyössä edunvalvontatyön laatu – luvussa.

Kiinnostuimme meille tarjotusta opinnäytetyön aiheesta suunnitella opintokokonaisuus lastensuojelun edunvalvonnasta rikosprosessissa sen vuoksi, että siitä ei ole aikaisempaa tutkimustietoa. Lisäksi edunvalvojakoulutuksia on järjestetty vain muutaman päivän koulutuskokonaisuutena Lapin yliopistossa ja koulutuskeskus Palmenian järjestämänä, mutta itse rikosprosessiin näissä koulutuksissa on keskitytty vain vähän. Kyamk:n koulutuskokonaisuus on laajempi, 5 opintopistettä lapsen edusta ja 5 opintopistettä lastensuojelun edunvalvonnasta lastensuojelussa ja rikosprosessissa.

Aluksi käsittelemme edunvalvontaa ja siihen liittyviä asioita. Lapsen etu –osiossa tuomme esille lapsen etua yleisesti ja lastensuojelun näkökulmasta. Lapsen osallisuutta käsittelemme oikeuksien ja kehityksen näkökulmasta. Lapsen kuulemista ja puhevallan käyttöä tuomme esille sekä lain että lapsen oikeuksien komitean näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelemme rikosprosessin kulun. Edellä mainittujen jälkeen avaamme kehittämistutkimuksen ja koulutuksen keskeisen sisällön.

2 EDUNVALVONTA

Edunvalvontaa tarvitaan lähinnä päämiehen taloudellisten asioiden hoitamisessa, huolenpidossa, henkilökohtaisista asioista päättämässä ja päämiehen puhevallan käyttämisessä tuomioistuimissa ja viranomaistahoissa. (Välimäki 2001, 30). Kyvyttömyys asioiden hoitamisessa voi johtua alaikäisyydestä, sairaudesta, pitkäaikaisesta poissaolosta tai muusta vastaavasta syystä. Selvitys edunvalvojan hakemisesta ja tarpeesta tehdään maistraatissa. Mikäli hakija ei ymmärrä edunvalvojan merkitystä omalla kohdallaan, siirtyy edunvalvonnan käsittely ja määrääminen käräjäoikeuteen, samoin kuin niissä tapauksissa, joissa hakemus edunvalvojan määräämisestä on tullut muulta taholta kuin henkilöltä itseltään. (Edunvalvonnan tarve ja sen järjestäminen.)

Välimäen (2001, 22) mukaan valittaessa edunvalvontamuotoa on noudatettava lievimmän riittävän keinon periaatetta ja edunvalvonnan järjestämisessä noudatetaan myös suhteellisuusperiaatetta eli edunvalvonnan on oltava oikeassa suhteessa edunvalvottavan henkilön suojan tarpeeseen.

Edunvalvojan määrääminen on ensisijainen menettelytapa edunvalvonnassa. Tällöin henkilön omaan toimintakelpoisuuteen ei puututa. Mikäli henkilö toimii edunvalvojan neuvoista huolimatta oman etunsa vastaisesti, voidaan henkilön toimintakelpoisuutta rajoittaa ja siitä päättää käräjäoikeus. Toimintakelpoisuutta rajoitetaan sen verran, kuin se on tarpeellista asianomaisen suojelemiseksi. (Edunvalvonnan tarve ja sen järjestäminen.)

Alle 18-vuotias on vajaavaltainen ikänsä puolesta ja joissakin tapauksissa käräjäoikeus voi julistaa henkilön vajaavaltaiseksi. Sen edellytyksenä on, että toimikelpoisuuden rajoittamien ja edunvalvonnan määrääminen eivät riittävästi suojaa henkilön etuja. Vajaavaltaiseksi julistetulta henkilöltä puuttuu kelpoisuus tehdä päteviä oikeustoimia ja oikeus hallita omaa omaisuuttaan, mikäli laissa ei ole toisin säädetty. (Tuominen 2012, 6.)

Maistraatti selvittää joka neljäs vuosi edunvalvottavan edunvalvonnan jatkumisen tarvetta. Mikäli tarvetta ei enää ole, voidaan edunvalvonta lopettaa kä-

räjäoikeudessa maistraatin hakemuksen perusteella. Selvitys edunvalvonnan lopettamisesta tehdään yhdessä edunvalvojan ja edunvalvottavan kanssa. (Maistraatit, edunvalvonnan tarve ja sen järjestäminen.) Tässä opinnäytetyössä keskitymme lastensuojelun edunvalvontaan sekä lastensuojelun edunvalvontaan rikosprosessissa.

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen terveys ja kehitys, sekä poistaa tekijöitä, jotka vaarantavat näitä. Avuntarve vaihtelee lyhyestä avusta läpi lapsuuden ulottuviin tukimuotoihin. Perheitä voi kohdata monenlaiset kriisit, avioerotilanteista suuriin perhekriiseihin. Lastensuojelutyö on tavoitteellista, ja sen päämääränä on vähentää riskitekijöitä lapsen elämässä sekä kohentaa voimavaroja ja parantaa lapsen elämänlaatua. Keskeistä lastensuojelutyössä on järjestää konkreettista tukea ja apua esimerkiksi vanhemmuuden stressaavissa tilanteissa. Lisäksi luottamuksen rakentaminen, tunne- sekä verkostotyöskentely ovat keskeistä tässä työssä. (Bardy 2009, 41–43.)

Ollikainen (2015,10–12) kirjoittaa artikkelissaan haastateltuaan Aulikki Kananojaa siitä, että sosiaalityön vaativin alue on juuri lastensuojelu, sillä sen edellytyksiä ovat syvällinen vuorovaikutusosaaminen sekä ymmärrys perheestä ja lapsista. Lastensuojelun työkäytännöt Suomessa ovat hyvin kirjavia ja parantamisen varaa on esimerkiksi yhtenäisten käytäntöjen rakentamisessa. Nopeita päätöksiä tehtäessä on ymmärrettävä lapsen yleinen kehityskulku, jotta tiedetään, mikä on normaaliin kehitykseen kuuluva, mikä taas poikkeaa normaalista kehityksestä ja vaati asioihin puuttumista. Kananoja lisää, että

lastensuojelijan täytyy aina rakentaa työ yhden perheen kokonaisvaltaisen elämäntilanteen mukaisesti.

Taskinen (2010, 7 - 13, 16) toteaa, että lastensuojeluasiakkaiden määrä nousee jatkuvasti. Syitä tälle on esimerkiksi lama, toimeentulo- ja mielenterveysongelmat, kasvattajien avuttomuus kasvatustyössä, perheväkivalta sekä ydinperheiden haavoittuvuus. Kuntien velvollisuus on tehdä lastensuojelusuunnitelma, jossa selvitetään resurssit, ennaltaehkäisevä lastensuojelu sekä perhe- ja lastensuojelutyön osuus. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat selviytyminen lastensuojelutarpeesta, tukitoimet avohuollossa, kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto.

Lasten kanssa työskentelevät tahot, kuten päivähoito, äitiys- ja lastenneuvola ja opetustoimi ovat tärkeässä roolissa ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä, sekä kasvatuksen tukemisessa. Mikäli ehkäisevä lastensuojelutyö ei riitä ja eri toimijoille syntyy huoli lapsen hyvinvointia ja terveyttä uhkaavista puutteista, tulee heidän tehdä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitusvelvollisuus on kaikilla, joille on syntynyt huoli lapsen hyvinvoinnista tai terveydestä. Lastensuojeluilmoitus tehdään ensisijaisesti omalla nimellä, mutta sen voi tehdä myös nimettömänä, mikäli virka-asema ei edellytä nimen ilmoittamista. Lastensuojeluilmoitus tehdään sosiaalivirastoon, lastensuojelutoimistoon tai vastaavaan kunnan toimipisteeseen. Ilmoituksen voi tehdä kirjallisesti, puhelimitse tai paikan päällä virastossa, joissakin kunnissa myös sähköpostitse. Lapsen muuttaessa uuteen asuinkuntaan on lastensuojeluviranomaisten ilmoitettava heillä olevat tiedot jatkotyöskentelyn turvaamiseksi. Jos on syntynyt epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai pahoinpitelystä, ilmoitus tehdään poliisille. Mikäli lastensuojelun sosiaalityöntekijä näkee, että lapselle on syytä hakea edunvalvoja, hänen on huolehdittava sen hakemisesta. (Taskinen 2010, 49–51, 54, 65.)

Lasta -hankkeen työryhmässä on todettu, että rikosepäilyt jotka tulevat poliisiin tietoon, ovat hyvin epäselviä, eikä lastensuojelussa ole välttämättä tietoa siitä, tutkiiko poliisi tapausta. Tämä johtuu epäselvistä käytännöistä tiedonkulussa, jonka vuoksi viranomaisyhteistyötä on syytä kehittää, jotta lapsi ja perhe saavat riittävästi apua. Lasta- hankkeen tavoitteena on tukea perheen osallisuutta

informoimalla perhettä viranomaisprosessien etenemisestä sekä tukea perhettä näissä prosesseissa. Lisäksi hanke kehittää valtakunnallisia käytäntöjä ja koko maan kattavaa edunvalvonnan koordinoitua. (Kerttula- Rantanen 2015, 29–30.)

2.2. Lastensuojelun edunvalvonta

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista on perustana lastensuojelun edunvalvonnalle. (Taskinen 2010, 178). Lastensuojelulaki on lastensuojelun edunvalvonnan merkittävin säädös (13.4.2007/417).

Suomen perustuslain mukaan *Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti* (2:6.1 §). Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) sekä holhoustoimilaki (442/1999) ovat myös lastensuojelun edunvalvonnan kannalta tärkeitä säädöksiä.

Lastensuojelun edunvalvonnan hakeminen perustuu lastensuojelulakiin, ja sen tarkoitus on vahvistaa lapsen osallisuutta häntä koskevassa päätöksenteossa. Lastensuojelulain 22. §:n mukaan lapselle haetaan tarvittaessa edunvalvoja huoltajan sijaan käyttämään lapsen puhevaltaa kaikissa lastensuojeluun liittyvissä asioissa tai niissä rajoissa, joihin edunvalvoja on määrätty. Edunvalvojan ja viranomaisen tehtävät poikkeavat toisistaan siten, että viranomainen johtaa prosessia, jossa ainoastaan edunvalvoja voi käyttää puhevaltaa lapsen puolesta ja lapsen rinnalla. Lisäksi hän pystyy arvioimaan lapsen edun näkökulmasta lastensuojelutyötä. (Tammi & Lapinleimu 2010–2011,11,37.)

Lastensuojelun edunvalvonnassa kaiken lähtökohta on lapsen edun määrittäminen sekä lapsen edustaminen, lisäksi lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittäminen. Lapsen edunvalvojana toimivat normaalisti lapsen huoltajat. Edunvalvojan sijainen määrätään esimerkiksi silloin, jos vanhemmat ovat kuolleet tai heitä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta tai heillä on mielen-terveydellisiä ongelmia. Myös huoltajien passiivisuus tai huoltajan roolin täyttämättä jättäminen voivat olla edunvalvojan sijaisen määräämisen perusteena. Lisäksi kiistat lapsen tapaamisoikeuksista ja huoltajuusriidat saattavat johtaa

edunvalvojan tarpeeseen (Tuominen 2012, 1; Ellonen 2013, 65.) Edunvalvonnan määrittämisen perusteeksi ei riitä eturistiriita, tai erimielisyys huoltajan ja lapsen välillä tai huoltajan ja sosiaalityöntekijän välillä. (Tammi & Lapinleimu 2010–2011, 45). Rädyn (2007, 130) mukaan edunvalvoja on määrättävä, jos lapsi ei sairautensa takia pysty käyttämään puhevaltaa häntä koskevissa asioissa

Edunvalvoja edustaa lasta puolueettomana henkilönä, tämän vuoksi hänen on oltava kaikista asiaan liittyvistä tahoista riippumaton. Edunvalvojan täytyy arvioida, onko lapsen etu huomioitu parhaalla mahdollisella tavalla. (Tammi & Lapinleimu 2010–2011,37.)

Hurtigin (2006, 171–172) mukaan edunvalvojan tehtävä on haasteellinen ja sen vuoksi hänellä tulee olla riittävä työkokemus työskentelystä lasten parissa. Edunvalvojan ammatillisuus korostuu tilanteessa, missä lapselta kysytään asioita, joista hän ei halua puhua. Lapsi on hauras ja helposti särkyvä, joten työntekijällä on oltava erityisosaamista tavoiteltuun tulokseen pääsemiseksi. Lasten luontainen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan haastaa työntekijän ammattitaidon realistiseen tiedonsaantiin.

Mikäli työntekijä on hoitanut lapsen asioita aikaisemmin esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityössä, on tällöin pohdittava jääviyskysymystä. Edunvalvoja ei voi olla missään suhteessa riippuvainen tahoista, jotka liittyvät kyseiseen edunvalvontatehtävään, vaan hänen on oltava täysin puolueeton. Jos edunvalvontaan liittyy rikosprosessi, lapsen edun toteutumiseksi tarvitaan sekä juristin että lastensuojelun edunvalvonnan yhteistyötä. (Tammi ja Lapinleimu 2010–2011, 37.)

Ikosen (2013) mukaan kunnissa ongelmana on se, että eri hallinnonalojen keskinäinen yhteistyö ontuu, tämän vuoksi lapsi ja perhe eivät saa tarvitsemiin palveluita. Hän näkee asian niin, että asiantuntijoiden tietämystä ei hyödynnetä riittävästi ja tämän vuoksi kaikkia palveluita ei tarjota lapselle ja perheelle. (Ikosen 2013, 25.)

Edunvalvojamääräys on määräaikainen ja, kun aika on kulunut umpeen tai määräyksen mukainen lastensuojelun toimenpide tai lastensuojeluprosessin-vaihe päättyy, edunvalvontatehtävä lakkaa. Myös alaikäisen tultua täysi-ikäiseksi edunvalvonnan tarve päättyy. Lastensuojelun edunvalvonnan kesto voi vaihdella muutamasta kuukaudesta useisiin vuosiin. Mikäli edunvalvonta kestää pidempään, edunvalvoja voi olla lapselle ainoa pysyvä kontakti viranomaisiin. (Laakso ym. 2012, 22, Tammi & Lapinleimu 2010 -2011, 55.)

Heikkilän (2015) mukaan edunvalvonnan kestoa on mahdotonta määrittää, sillä lyhyet edunvalvontatehtävät liittyvät usein syyttämättäjättämispäätöksiin tai niihin määräyksiin, joissa etsitään uutta edunvalvojaa esimerkiksi kuoleman tapauksissa uuden huoltajan löytymiseksi.

2.2.1 Edunvalvonnan hakeminen ja hakemuksen käsittely

Edunvalvontaa on voinut hakea maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin, huoltaja tai lapsi itse. Vuoden 2014 alusta poliisilla on myös mahdollisuus hakea edunvalvojaa uuden esitutkintalain mukaisesti. Poliiseille tämä käytäntö on niin uusi, eikä heillä ole välttämättä tietoa tästä prosessista. Hakemuksessa tuodaan esille seikkaperäisesti asia, johon edunvalvojaa haetaan. Tehtävien selkeä määrittely helpottaa tehtävässä toimimista ja täsmentää edunvalvojan ja huoltajan välistä toimivaltarajaa. Tilanteessa, jossa edunvalvojana on lakimies, joka myös toimii lapsen oikeudenkäyntiavustajana, tulee siitä olla myös erillinen määräys. Oikeudenkäyntiavustaja ei voi päättää lapsen puolesta niistä asioista, jotka ovat huoltajan päätettävissä olevia. (Hirvelä 2007, 51, Tuominen 2014.)

Sosiaalitoimen vastuulla on se, että lapselle haetaan lastensuojeluasioissa tarpeen mukaan edunvalvontaa. Edunvalvonnan yksi funktio on se, että lastensuojeluprosessi arvioidaan ainoastaan lapsen näkökulmasta ja edunvalvoja voi ilman muita velvoitteita keskittyä ainoastaan lapsen etuun. Sosiaalitoimi voi myös ilmoittaa maistraatille edunvalvonnan tarpeen, jolloin se voi hakea käräjäoikeudelta edunvalvontaa.

Mikäli huoltaja ja sosiaalihuollosta vastaava toimielin ovat yksimielisiä, voi maistraatti määrätä edunvalvojan, muussa tapauksessa sen määrää käräjäoikeus. Tietyissä tapauksissa käräjäoikeudella on oikeus hakea vireillä olevaan oikeudenkäyntiin edunvalvontaa ilman kenenkään hakemusta. Hakemus toimitetaan lapsen kotipaikkakunnan käräjäoikeuteen. Huostaanotetun lapsen kohdalla hakemus edunvalvonnasta haetaan huostaanoton tehneestä kunnasta. Hakemuksessa on oltava yksityiskohtaiset selvitykset siitä lastensuojeluasiasta, johon edunvalvojaa haetaan. Mikäli määräys on haettu liian suppeaksi, voidaan siihen hakea erikseen laajennusta. Edunvalvojan toimivallan rajat määrittyvät edunvalvojamääräyksen mukaan. Lisäksi ehdotetun edunvalvojan pätevyys kyseessä olevaan tehtävään on tuotava esille hakemuksessa ja hänen on annettava kirjallinen suostumus tehtävään. Hakemusasia käsitellään joko kirjallisesti kansliassa tai suullisesti hakemusasian istunnossa, mikäli istunnossa on mukana kuultavia henkilöitä tai asia on riittävä. (Tammi & Lapinleimu, 2010–2011, 11–12,45-49.)

2.2.2. Lastensuojelun edunvalvojan työskentelyprosessi

Edunvalvojan työskentelyyn vaikuttaa oleellisesti se, mihin tehtävään hänet on määrätty. Lapsi tulee huomioida jokaisessa prosessin vaiheessa parhaalla mahdollisella tavalla. Dialogisuutta lapsen ja edunvalvojan välillä on pidettävällä koko prosessin ajan, mikä tarkoittaa lapsen tai nuoren mukaan ottamista ja osallisuuden tukemista. (Tulensalo 2010–2011, 93.)

Tulensalon (2010/2011, 90–91) mukaan edunvalvojan kuuluu välittää lapsen näkemykset ja kokemukset juuri niin kun lapsi on ne esittänyt, siten kun se on lapsen ilmaisukykyyn ja iän puolesta mahdollista. Merkillepantavaa on se, että hyvinkin pienet lapset kykenevät itseilmaisuuksiinsa sekä ilmaisemaan kokemuksiaan. Lapsen kertomusta ei ole tarkoitus tulkita eikä suhteuttaa sitä aikuisen perspektiiviin. Lapsi kohdataan ja hänen arkeensa tutustutaan lapsen omasta lähtökohdasta. Edunvalvojan täytyy tuntea lapsi niin hyvin, että hän kykenee puhumaan lapsen puolesta ja hän pystyy kuvailemaan lapsen tilanteen lapsen oman kokemuksen kautta. Lapsen toiveet ja huolet täytyy kyetä tuomaan esille jäsennellysti ja selkeästi. Lisäksi edunvalvojan tulee tuoda esille lapsen vahvuudet.

Työskentely edunvalvojan tehtävässä jaetaan neljään vaiheeseen, joilla on omat tavoitteensa, tarkoituksensa ja sisältönsä.

1. Esivaiheessa edunvalvontaa haetaan ja sitä suunnitellaan. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on edunvalvonnan tarpeen arviointi. Edunvalvoja on mukana edunvalvonnan hakuvaiheesta alkaen, vaikka varsinkin toiminta alkaa tuomioistuimen päätöksen jälkeen. Sosiaalityöntekijän on oltava yhteydessä edunvalvojaehdokkaaseen varmistaakseen edunvalvontatehtävään suostumisen. Ennen kuin edunvalvoja suostuu kyseessä olevaan tehtävään, hänen tulee tietää asiakkaan perustiedot ja tehtävästä, johon edunvalvontaa haetaan. Edunvalvonnasta tehdään päätös, jossa määritellään toimivalta ja tehtävän sisältö sen jälkeen se toimitetaan kirjallisena edunvalvojalle. Tästä alkaa edunvalvojan tehtävä. Edunvalvojalla on oikeus tehdä itsenäisiä päätöksiä toiminnassaan lapsen edun mukaisesti. (Tulensalo 2010 - 2011, 93 - 95.)

2. Taustoittava työ: Lapsen perustietoihin ja elämäntilanteeseen perehtyminen käynnistää edunvalvonnan. Lisäksi tutustuminen lapseen ja hänen läheisiinsä sekä tiedottaminen edunvalvonnan alkamisesta ja prosessin etenemisestä kuuluu edunvalvojan tehtäviin. (Tulensalo 2010–2011, 93–95.)

Lapsen ja nuoren edunvalvontaprosessissa etukäteisvalmistelut yhdessä lapsen kanssa on tärkeää, sillä näin saadaan selville se, mitä asioita lapsen kannalta on hyvä ottaa esille. Valmistautuminen luo lapselle turvallisuutta ja lisää lapsen ymmärrystä prosessin kulusta. (Laakso ym. 2012, 15.)

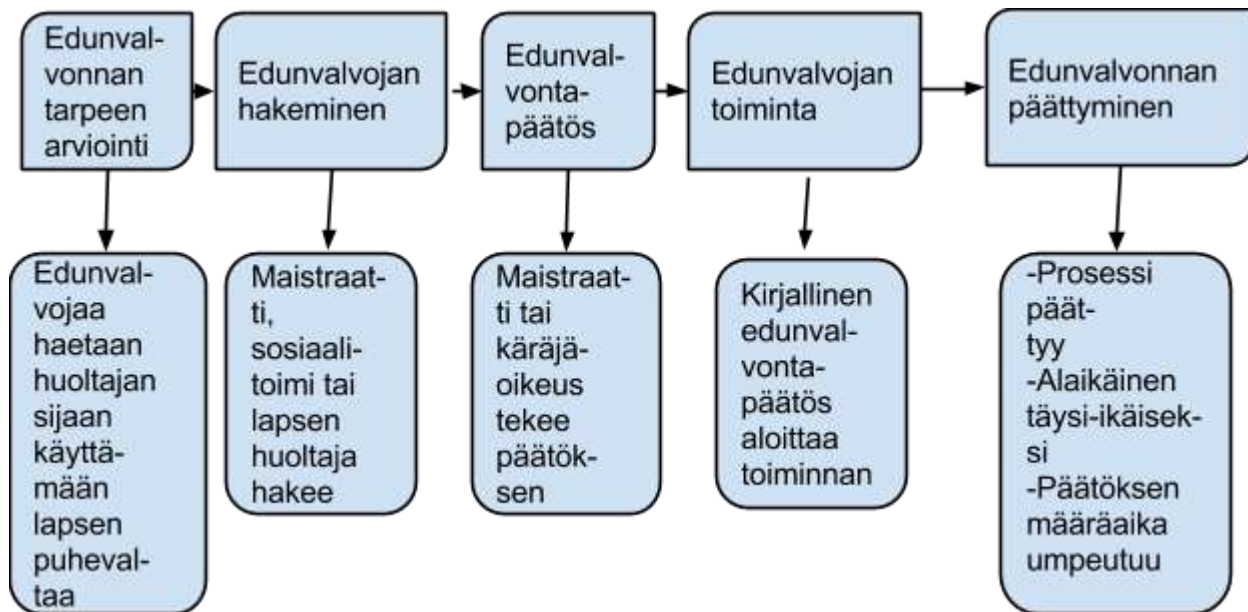
3. Työskentelyvaihe jaetaan seuraavasti:

- a. Toiminta lapsen kanssa.
- b. Lapsen edustaminen
- c. Asioiden hoitaminen
- d. Muut työskentelyvaiheet lapsen kanssa
- e. Kirjaus

4. Edunvalvonnan päättäminen tehdään suunnitellusti ja lapsen edun mukaisesti, ja lapselle on ilmoitettava, kun edunvalvonnan prosessi päättyy. Lasta tulee tavata tässä vaiheessa ja hänelle on annettava mahdollisuus arvioida edunvalvonnan onnistumista esimerkiksi antamalla palautetta siitä. Päättymisestä on ilmoitettava yhteistyötahoille ja ratkaistava asiakirjojen säilyttämisestä. (Tulensalo 2010–2011, 93–96.)

Dokumentointi on tärkeää myös sen vuoksi, että lapsi voi tarvittaessa palata asiaan myöhemmin. Jos lapsi on edunvalvonnan aikana ollut hyvin pieni, on edunvalvojalla mahdollisuus esimerkiksi kirjoittaa kirje lapselle tapahtumien kulusta ja se voidaan liittää sosiaalityön asiakirjoihin. (THL.)

Kuvassa 1 ovat esillä edunvalvonnan vaiheet prosessikaaviona.

Kuva 1. Lastensuojelun edunvalvonnan vaiheet (THL)

2.3 Edunvalvontatyön laatu

Ammattilaisella täytyy olla kyky erottaa oma yksityinen alue ammatillisuudesta. Pahimmillaan kyvyttömyys voi tarkoittaa sitä, että asiakkaan negatiivinen palaute voi aiheuttaa asiakkaan sulkemisen ulkopuolelle. Jos työntekijä pelkää omia tai asiakkaan negatiivisia tunteita, vuorovaikutus ei toimi. Ammatillisen vuorovaikutuksen edellytyksiä on esimerkiksi välittäminen ja aktiivinen hyvä

tahto, ihmisen kunnioittaminen, vastuu itsetuntemuksesta, rehellisyys ja kyky hyväksyä se, ettei autettava halua tulla autetuksi. (Isokorpi 2006, 222–226.)

Marjomaa ym. (2010–2011, 128) mukaan lastensuojelun edunvalvonnassa toimitaan hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että se on tehokasta, laadukasta, läpinäkyvää ja lapsilähtöistä. Lastensuojelun edunvalvontakoulutus on lähtökohta tälle työskentelylle.

Lain mukaan edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Sopivuutta arvioitaessa on muun ohella otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus (Laki holhoustoimesta 5 §). HE 252/2006 mukaan edunvalvoja voi olla lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija, asianajaja tai muu lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. (Holhoustoimilaki 1.4.1999/442, 5. §.)

Edunvalvontatyön laatua takaa se, että edunvalvojalla on tietoa ja taitoa työskennellä eri-ikäisten lasten kanssa, kykyä tunnistaa lapsen yksilölliset tarpeet ja omata hyvät yhteistyötaidot. Lisäksi lastensuojelu- ja oikeusprosessin, lakien ja rikosprosessin kulun tuntemus vahvistaa ammattitaitoa. (Marjomaa ym. 2010–2011, 128.)

Ikosen (2013, 28, 36–37) mukaan lastensuojelun laatu perustuu koulutukseen, työkokemukseen sekä sosiaalityön eettisiin perusteisiin. Näitä kaikkia osaluokkia tulisi arvioida laadunvalvonnassa. Laatua voi ylläpitää ja korjata, jos toimintatapoja tarkastellaan aidosti ja hankitaan asiakaspalautetta ja tehdään korjaukset niiden mukaisesti. Ikonen toteaa myös, että kuntien välillä on suuria eroja ja esimerkiksi huostaanottojen määrän suhteen. Lastensuojelun suunnitelmallisen ja asiakaslähtöisen palveluperiaatteen pitäisi olla itsestäänselvyys kaikissa Suomen kunnissa.

Ikonen (2013, 414, 415) kritisoi teoksessaan sitä, että lastensuojelualalla työskentelee paljon epäpäteviä henkilöitä. Lastensuojelulain 13 b §:n mukaan *Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä). Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen*

henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Ikonen lisää, että lastensuojelun työntekijät tarkastelevat asioita subjektiivisesti ja käyttävät toimiessaan mielivaltaa. Lastensuojelun edunvalvojat myötäilevät liian paljon lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä ja toimivat niiden viitoittamana, sen sijaan, että toimisivat puolueettomana lapsen edustajana. Lisäksi hän kritisoi sitä, että edunvalvojat rajoittavat lapsen ja hänen vanhempien tai sisarusten välistä yhteydenpitoa.

Karvinen-Niinikoski ym. (2007, 12) toteavat myös sen, että sosiaalialalla kuten muillakin julkisten palveluiden aloilla on pulaa pätevistä ja osaavista työntekijöistä. Sosiaalialan vetovoimaisuus ei ole hyvä, työn vaatimusten, huonon palkkauksen ja työn arvostuksen takia.

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socom) lastensuojelun edunvalvonnan koordinaattorin, Marjukka Heikkilän mukaan heillä on edunvalvojista rekisteri, johon voidaan ottaa henkilöt, joilla on edunvalvojakoulutus ja jotka Heikkilä tuntee entuudestaan.

Heikkilä saa palautetta edunvalvojien toiminnasta lastensuojelusta, käräjäoikeudesta ja poliisilta. Lisäksi hän on mukana vertaistapaamisissa ja työnohjauksissa, joten näin hän voi tarkastella työn laatua. Laadun varmistamisessa on vielä kehitettävää, Heikkilä toteaa. (Heikkilä 2015.)

2.3.1 Eettiset arvot edunvalvontatyössä

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön, Talentian mukaan hyvä elämä sekä oikean ja väärän erottaminen ovat perusta eettiselle arvopohjalle sosiaalialan työssä. Pohdinta oikeasta ja väärästä ei ole yksiselitteistä, koska esimerkiksi asiakastilanteet vaihtelevat. Lisäksi kyky pohtia ja arvioida omaa ammatillisuutta ja päätöksentekoa on eettisyyttä. Asiakkaan omien näkemysten kuuleminen ja niiden mahdollistaminen on ammattieettistä toimintaa työssä. (Talentia.)

Niemelän (2014) mukaan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa on eettisesti oikein huomioida se, että jokaisella ihmisellä on itsearvo ja oikeus säilyttää kasvonsa. Asiakkaan ongelmat eivät oikeuta työntekijää suhtautuman häneen alentavasti, välinpitämättömästi tai epäoikeudenmukaisesti. Luottamuksen rakentamisessa on muistettava ihmisarvon ainutlaatuinen kunnioittaminen. Niemelä (2011, 42) lisää, että sosiaaliset hyveet ovat sosiaalityön peruseriaatteita. Näitä ovat rehellisyys, avuliaisuus, huomaavaisuus ja ihmisrakkaus. Tällä tarkoitetaan itsesääntelyä, mikä on sitä, että kaikkia ihmisiä pyritään auttamaan ja tukemaan, vaikka kaikista ihmisistä ei pidäkään.

Lapsen tutkimis- ja kohtaamistilanteet vaativat eettistä vastuuta ja herkkyyttä. Tässä on olemassa vaara, että tilanteita voidaan liioitella, jolloin on mahdollisuus joutua ristiriitaan lapsen osallisuuteen ja oikeuksiin nähden. Tässä ammattisuus nousee esiin, koska lähestymisen hienovaraisuus ja vanhempien autonomia ja oikeudet korostuvat. Vanhempien hyväksyntää ei tulisi hakea vaan lapsen oikeus suojeluun on ensisijaista lastensuojelutyössä. Määrittävä tekijä on lapsen avuntarpeen tunnistaminen ja sen mukaisesti toimiminen. Ammattieettistä työtä on auttaa lasta viipymättä, eikä mahdollistaa vanhempien vallankäyttöä suhteessa lapsen oikeuksiin. (Hurtig 2006, 176-177.)

Lastensuojelun eettinen tehtävä on käydä rehellistä ja avointa keskustelua lastensuojelun työkäytännöistä, sillä ne poikkeavat toisistaan eri puolella Suomea. Lastensuojelussa on painotettava, että työskentely fokuoituu lapseen ja hänen tarpeisiinsa, eikä vanhempiin ja aikuisiin, niin kun se helposti keskittyy. Ammattietiikkaan kuuluu myös hienotunteisuus, jolloin lapselta ei voi udella tietoa kotona tapahtuvista asioista, sillä he ovat lojaaleja vanhempiaan kohtaan. (Ollikainen 2015, 12.)

Etiikkaan liittyy kuormittumista hankalissa ja ristiriitaisissa asiakastilanteissa, joissa päätöksenteon vaikeutena on valita kahdesta huonosta parempi. Eettiset ristiriidat voivat johtaa liialliseen stressiin ja kuormittaa työntekijää liikaa, mistä voi seurata työuupumista. Tämän vuoksi sosiaalialan työssä on tärkeää saada riittävästi tukea myös eettisissä kysymyksissä. (Metteri & Hotari 2011, 70–71.)

2.3.2 Edunvalvontatyössä jaksaminen

Ihmissuhdetyö on vaativaa ja tunnevaltaisessa työskentelyssä ihmisten kanssa voi seurata tunneupumusta. Työssä jaksamisen yksi tärkeä edellytys on omien heikkouksien ja vahvuuksien tunnistaminen sekä työn rajaamisen oppiminen. Lisäksi täydennyskoulutus ja muiden ammattilaisten tuki ja konsultaatio auttavat työssä jaksamisessa. Itsetuntemusta täytyy kehittää jatkuvasti, koska oma persoona on työntekijän tärkein työväline. Omien luonteenpiirteiden ja oman sisäisen maailman tuottamat asenteet ja tavat täytyy kyetä hahmottamaan ja tiedostamaan ovatko ne hyödyksi vai haitaksi asiakastilanteessa. Itsetuntemusta ei voi kehittää ulkoapäin, vaan itsellä täytyy olla tarve muutokseen. Prosessissa täytyy olla itse aktiivinen toimija suhteessa itseen ja vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. (Isokorpi 2006, 222–223; Kurvinen 2015, 9.)

Hakanen (2014, 342-343, 353) toteaa, että mielihyvää työssä varmistaa työn imu. Tämä tarkoittaa sitä, että työ lisää tunnetta ja motivaatiota. Lisäksi fyysinen ja psyykinen läsnäolo työssä lisää työmotivaatiota. Työn imua vahvistaa mielekäs työ, jossa työntekijä voi kehittyä ja tehdä työtä omien vahvuuksien mukaan.

Työssä jaksamiseen sosiaalialalla vaikuttaa monet erilaiset tekijät. Yksi paljon käytetty menetelmä tukemaan jaksamista on työnohjaus. Suomen työnohjaajat ry:n mukaan työnohjaus on *työhön, työyhteisöön ja omaan työhön liittyvien kysymysten, kokemusten ja tunteiden tarkastelua ja jäsentämistä koulutetun työnohjaajan avulla. Työnohjauksen tavoitteena on vapauttaa voimia, luovuutta ja ajattelua työhön ja sen rajojen tunnistamiseen.* (Suomen työnohjaajat ry.)

Työnohjauksella on tärkeä rooli ihmisten kanssa toimivissa ammateissa ohjaus- ja tukimuotona. Työn laatu ja työntekijöiden työssä jaksaminen sekä kehittyminen ammatillisuudessa ovat työnohjauksen tavoite. Työtehtävissä, jossa ollaan kosketuksissa ihmisten emotionaalisten ja inhimillisten tarpeiden kanssa, henkilökohtaiset tarpeet sekoittua työhön. Tällöin itsereflektointi parantaa ja jäsentää työtä ja jaksaminen sekä ammattitaito lisääntyvät. (Karvonen- Niinikoski, Rantalaiho & Salonen 2007, 25–26.)

Edunvalvojen koulutusta on järjestetty vuodesta 2008 alkaen Pelastakaa Lapset ry:n toteuttamana yhteistyössä Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian kanssa. Koulutuksen suunnitteluun osallistui myös sosiaali- ja terveysministeriö. Koulukseen hakeutumisen edellytyksenä pidettiin henkilöitä, joilla on lastensuojelun työkokemusta sekä perehtyneisyyttä lastensuojelun työprosesseihin. Edunvalvojen koulutuksia järjestettiin yhteensä kolme. (Marjomaa ym. 2010–2011, 23–24.) Vuonna 2015 on järjestetty edunvalvojakoulutusta Lapin yliopistossa sekä koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian ja Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) yhteistyönä. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun on tarkoitus aloittaa edunvalvojakoulutus vapaavalintaisina opintoina lukuvuoden 2015 - 2016 aikana. (Suikkanen-Malin 2015.)

Edunvalvojan palkkion maksaa lastensuojelun järjestämistä vastuussa oleva kunta. Rikosasiaan määrätyn edunvalvojan sijaisen ja oikeusavustajan palkkion maksaa valtio. Pelastakaa lapset ry:n palveluhinnaston mukaan vuonna 2014 edunvalvojan tuntihinta oli 83 € ja lähineuvonpidon koollekutsumisesta tuntipalkkio oli myös 83 €. Myös matka-aika ja kilometrikorvaukset sekä puhelinkulut laskutetaan erikseen. (Lastensuojelun edunvalvojatoiminta.)

2.4 Edunvalvontakäytännöt muissa maissa

Englannissa on käytössä toimija (Cafcass), joka antaa tukea perheille oikeudenkäyntiasioissa. Cafcass on perustettu vuonna 2001. Cafcass on riippumaton toimija, joka ei edusta esimerkiksi sosiaalipalveluja tai terveydenhuoltoa. Cafcassin työntekijät auttavat perheitä avioero- ja huoltajuus- sekä adoptiotilanteissa. Työn lähtökohta on lapsen äänen kuuleminen ja työntekijät huolehtivat lapsen turvallisuudesta ja antavat lapsesta tietoa oikeuskäsittelyyn, jotta päätökset olisivat lapsen edun mukaisia. Cafcassin työntekijät verkostoituvat eri toimijoiden kanssa, jotta lapsen kokonaistila hahmottuu ja tieto välitetään myös oikeuskäsittelyyn lapsen edun turvaamiseksi. Lapset ja nuoret eivät itse osallistu oikeuskäsittelyyn, vaan Cafcassin työntekijät edustavat heitä. Tavoitteena on se, että yhdessä löydetään lapsen edunmukainen paras ratkaisu, eikä lapsen mahdollisesti esittämä epärealistinen tavoite. (About Cafcass.)

Australiassa toimii riippumaton valtion virasto (NSW), joka on perustettu vuonna 1998. He ajavat lasten etua ja puolustavat heidän oikeuksiaan. Lisäksi he järjestävät tarvittaessa apua adoptioasioissa. Virastossa on rekisteri neuvonantajista, joilla on taitoa työskennellä esimerkiksi seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten sekä heidän vanhempiensa kanssa. Työntekijöihin kuuluu muun muassa psykologeja, sosiaalityöntekijöitä, psykiatreja ja muita sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. Tuomioistuin tuntee neuvonantajien taidot ja erityisosaamisen ja käyttävät heidän kokemustaan apuna omassa työssään. Järjestelmän etuna on se, että lapset saavat tarvitsemaansa tukea monipuolisesti. (Offender counsellors.)

Yhdysvalloissa kehitetty Lastentalo-malli (National Child Advocacy Center, NCAC) on käytössä Ruotsissa, Norjassa ja Islannissa. Mallin periaatteina ovat lapsiystävällinen ympäristö, oikeuspsykologiset haastattelut, moniammatillinen yhteistyö, somaattiset tutkimukset, uhrien hoito ja tuki, perheen neuvonta ja tuki, verkostotyö, tutkimus ja koulutus sekä yleisen tietoisuuden edistäminen. (HE 127/2013 vp.)

Suomi on lähtenyt mukaan vastaavanlaiseen hankkeeseen vuonna 2014. Viranomaisyhteistyön lisäksi hankkeessa kehitetään myös lapsen edunvalvontaa. Kehittämistyön lisäksi toiminnassa pyritään rakentamaan yhteistyötä esimerkiksi oikeuspsykiatrian ja eri toimijoiden kanssa sekä konsultaation työpaikoissa ja tapaamisissa. Toimijoita tuetaan koordinoinnin avulla hahmottamaan se, kuinka he voivat toimia mahdollisimman lapsilähtöisesti yhdessä toisten toimijoiden kanssa. (Kerttula-Rantanen 2015, 29.)

2.5 Aikaisemmat tutkimukset lastensuojelun edunvalvonnasta

Lastensuojelun edunvalvontaa on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Tuominen (2012) tutki lapsen edunvalvontaa esitutinnan näkökulmasta. Työn fokus oli edunvalvontakysymyksissä, joissa lapsi ja hänen huoltajansa välinen eturistiriita nousee esille rikosprosessissa. Tuominen toteaa, että lapsen jou tuessa rikoksen uhriksi on koko elämään vaikuttava tapahtuma ja aikuisten on varmistettava se, että lapsi saa riittävästi tukea koko prosessin ajan ja lapsen etu toteutuu kokonaisvaltaisesti.

Laineen (2012) pro gradu-tutkielmassa Lastensuojelun edunvalvojen kokemuksia lasten käsityksistä omasta tilanteestaan lastensuojeluprosessissa nousi esille se, että lapsen etu ja osallisuus eivät toteudu lastensuojelussa ja lastensuojelun edunvalvonnassa, koska lapsilähtöisyys esimerkiksi työkäytännöissä ja neuvottelutilanteissa ja -tiloissa eivät toteudu. Hän sivuaa myös sosiaalityöntekijöiden valta- asemaa suhteessa lapsiin ja perheeseen. Edunvalvojen tärkeä tehtävä on toimia niin, että edunvalvontaprosessi ei vahingoita heidän välistä suhdetta vaan pikemminkin eheyttää sitä. Lastensuojelun edunvalvontatehtävää tulisi selkiyttää ja tuoda tunnetuksi, jotta lapsen oikeudet ja osallisuus toteutuu.

Lastensuojelun edunvalvonta lapsen tukena pro gradu - tutkielmassa Lehtikangas (2014) tutki edunvalvojen roolia lastensuojelu - ja rikosprosessissa. Edunvalvojen roolin painotukset vaihtelevat sen mukaan, minkä ikäinen lapsi on tai millainen hänen elämäntilanteensa on. Edunvalvoja voi toimia lapsen äänen esiintuojana tai hänen rinnallakulkijana. Lapsen aseman vahvistaminen asianosaisena aikuisten maailmassa on keskeistä edunvalvontatyössä. Edunvalvojan on keskityttävä ymmärtämään lapsen maailmankuvaa, jolloin hän kykenee parhaiten esittämään lapsen esitykset ja olemaan hänen tukenaan koko prosessin ajan.

Eloranta (2014) tutki lastensuojelun edunvalvontatyön henkistä kuormittavuutta ja sosiaalista tukea. Edunvalvontatyön kuormittavuutta voi lisätä yhteistyökumppaneiden ymmärtämättömyys edunvalvojan roolista. Lisäksi työn luonne kuormittaa, tämän vuoksi omat henkiset voimavarat sekä resurssit on kyettävä tunnistamaan, jotta jaksaa tässä yksin tehtävässä alati muuttuvassa työssä. Ristiriitaa työssä jaksamisessa voi aiheuttaa se, että edunvalvojan työskentelylle on laadittu latusuositukset, mutta siinä ei tuoda esille edunvalvojan oikeuksia. Sosiaalista tukea edunvalvojat ovat kokeneet saaneensa toisilta edunvalvojilta sekä edunvalvontakoordinaattorilta, sosiaalityöntekijöiltä, terapeuteilta ja työnohjaajilta. Tämäkin tutkielma osoitti sen, että edunvalvojen tunnetuus on liian vähäistä ja edunvalvontatyön valtakunnalliset rakenteet puuttuvat.

3. LAPSEN ETU

Unicefin 1. artiklan mukaan ”... lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.” (Kuka on lapsi?) Lastensuojelutyössä lapsen etua määrittää lastensuojelulaki seuraavasti: *Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:*

- 1) *tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;*
- 2) *mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon*
- 3) *taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;*
- 4) *turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;*
- 5) *itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;*
- 6) *mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä*
- 7) *kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417/417,4. §.)*

Lapsen etu käsitteenä on ylätasoinen käsite, joka ei ilmaise sen sisältöä seikka-peräisesti. Sen sisältöä kuvaa lapsen elämäntilanne, ikä ja kehitystaso. Myös se, asuuko lapsi kotona vai sijoitettuna muualla, vaikuttaa lapsen edun sisältöön. Lisäksi vanhempien kyky toimia lapsen huoltajana, vaikuttaa asiaan. Kun puhutaan lapsen oikeuksien toteutumisesta, puhutaan samalla perusoikeuksien toteutumisesta. (Räty 2007, 25–26.)

Lapsen etua voidaan tarkastella monesta eri viitekehyksestä. Juridisesti lapsen etu käsitetään toisaalta yksilön näkökulmasta, toisaalta yleisestä näkökulmasta. Lastensuojelutyössä määritellään lapsen etua elämäntilanteeseen,

asetelmiin ja suhteisiin liittyvän tiedon varassa. Sosiaalityön näkökulmasta lapsen etua voidaan tarkastella lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen kautta. Kokonaisuudessaan määritelmää ei voi tehdä yksiselitteisesti, sillä siihen vaikuttaa hyvinvoinnin käsite, joka on vakiintumaton. (Lastensuojelun kehittämisen- ja tutkimushanke 2013–2015.)

Lapsen asema Suomessa on muuttunut merkittävästi taloudellisten resurssien vähentymisen myötä. Kunnat eivät ole täyttäneet velvollisuuksiaan palvelujen järjestämisessä säästöihin vedoten. Tämä on johtanut siihen, että lapsiperheiden tuki on vähäistä tarpeisiin nähden. Korjaavien palvelujen tarve on lisääntynyt, eikä niitä ole riittävästi tarpeeseen nähden. Avohuollon asiakasmäärä ja muun muassa huostaan otettujen lasten määrä on kasvanut tasaisesti viimeisten vuosikymmenien aikana. Tilastokeskuksen mukaan huostaanotettujen lasten määrä on lähes kaksinkertaistunut vuosien 1991-2013 aikana. Lapsen oikeuksien toteutuminen eriarvoistaa, koska alueelliset ja paikalliset erot palveluiden järjestämisessä ovat tuntuvat. Köyhien lasten ja lapsiperheiden määrä on kasvanut huomattavasti. Lapsen oikeuksia valvova komitea on todennut, että Suomen tulee panostaa pienituloisten perheiden tukemiseen sekä riittävään elintason turvaamiseen jokaiselle lapselle. (Kalland 2013, THL.)

3.1 Lapsen etu lastensuojelussa

Lapsen etu on keskeisin periaate lastensuojelutyössä. Yhdistyneet kansakunnat teki lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1989 ja Suomi liittyi tähän sopimukseen vuonna 1991. Suomessa valtion tehtävänä on huolehtia sopimuksen toteutumisesta. Eduskunnassa on toiminut vuodesta 2005 alkaen lapsiasiavaltuutettu, jonka tehtäviin kuuluu muun muassa pyrkiä parantamaan lasten oikeuksia vaikuttamalla päättäjiin. (Lapsiasiavaltuutettu.)

YK:ssa on kiinnitetty huomiota siihen, että Suomessa on perheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten sekä huostaanottojen määrä kasvanut, sekä kuntien palvelutarjonnan erilaisuuteen. Lapsen oikeuksien komitea on kehottanut Suomen hallitusta pohtimaan sijaishuollon lisääntymisen syitä. Tässä suosituksessa

komitea on myös esittänyt huolensa siihen, että lapsen mielipidettä ei ole otettu tarpeeksi huomioon sijaishuoltoon sijoituksissa. (Ikonen 2013, 39.)

Lasten oikeuksien keskeisiä periaatteita ovat jokaisen lapsen yhdenvertaisuus toisiinsa nähden, oikeus hyvään elämään, lapsen asioiden kohdalla on pidettävä tärkeimpänä lapsen etua, lapsen mielipiteiden kuuleminen päätettäessä lapsen asioista ja tärkein vastuu lapsen hoidosta kuuluu vanhemmille. (Lapsiasiavaltuutettu)

Lapsen ääntä on kuultava lapsilähtöisesti niin, että hän on itse keskiössä siten, että hänelle annetaan mahdollisuus osallistua ja tuoda esille omia käsityksiään ja mielipiteitään. Lapsen tarina on kokonaisuus, jossa esimerkiksi lastensuojelun työntekijä voi auttaa kokoamaan lapsen tuottamista tarinan osista kokonaisuuden. (Timonen-Kallio 2010, 7.) Lapsi saattaa esittää joskus epärealistisia toiveita omasta edustaan, vaikka näitä ei olisi mahdollista toteuttaa. Tällöin edunvalvojan tulee selvittää lapselle se, miksi toimitaan toisin kuin lapsi toivoo. Edunvalvojan on varmistettava se, että lapsi ymmärtää häntä koskevat päätökset. Edunvalvojalla on oikeus lukea lasta käsittelevät asiakirjat, jotta hänelle selviää, mitä lapsen kohdalla on aikaisemmin päätetty ja miten hänen kanssaan on toimittu. (Tammi & Lapinleimu 2010–2011, 37.)

Lastensuojelulain 5 §:n mukaan:” *Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.*”(Lastensuojelulaki13.4.2007/417.)

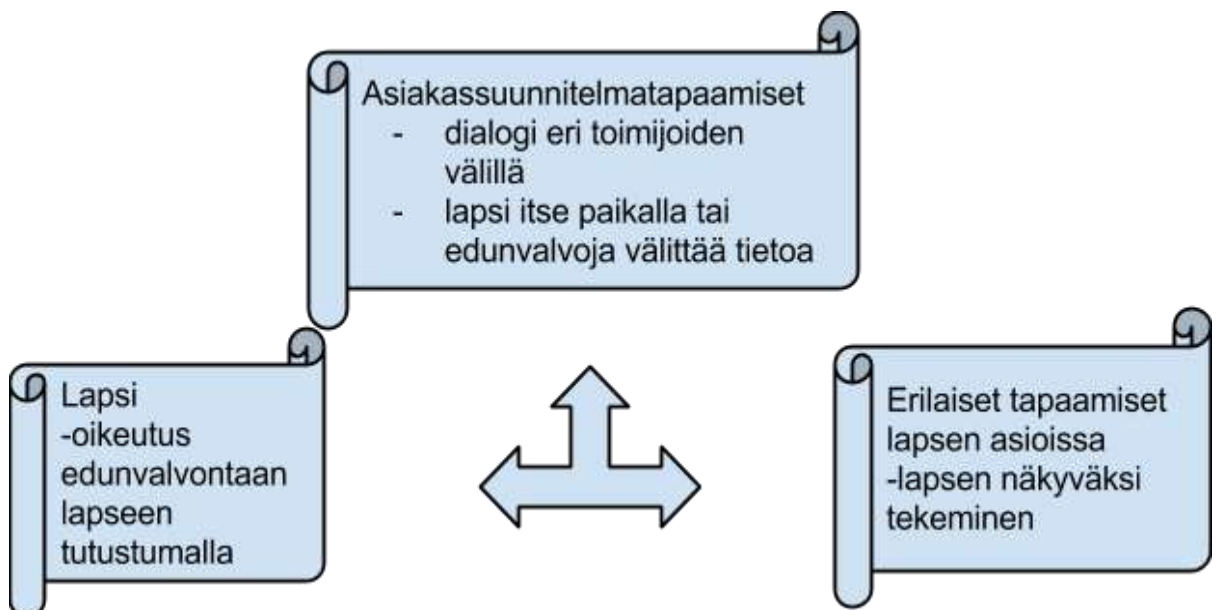
Hakalehto-Wainion (2013, 33–34) mukaan tulkintaa lapsen eduista tehdään sen mukaan, minkälainen viranomainen käsittelee lapsen asiaa, esimerkiksi lääkäri, sosiaalityöntekijä, poliisi tai syyttäjä. Joka tapauksessa lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on vertailtava positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia, jotta lapsen oikeudet toteutuvat.

Suomen perustuslain 19. §:n mukaan: *“Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu”* (Oikeus sosiaaliturvaan). Lapsen asiaa käsittelevän viranomaisen täytyy huomioida se, ovatko päätökset lapsen oikeuksia rajoittavia ja ovatko ne välttämättömiä lapsen etua ajatellen. Lapsen oikeudet liittyvät hyvinvointiin ja kehitykseen, suojeluun sekä osallisuuteen ja vaikuttamiseen.

Lapsen etua tarkasteltaessa on otettava huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja elämäntilanne. Sisältö voi vaihdella riippuen siitä, asuuko lapsi kotona vai onko hänet sijoitettu kodin ulkopuolella. Lastensuojelulain säännöksiä sovellettaessa tulee huomioida muun muassa se, että erilaiset vaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä turvalliset ihmissuhteet ja riittävän huolenpidon sekä emotionaalisen tuen. (Räty, 2012, 13, 17.)

3.2 Lapsen edun arviointi edunvalvontatyössä

Lapsen etua arvioitaessa prosessin tärkein seikka on yhteys lapseen. Kuvassa 2 esittelemme lapsen edun arviointia edunvalvonnassa.

Kuva 2. Lapsen edun arviointi edunvalvonnassa

Lapsen edun arvioinnin tärkein osuus on yhteisillä tapaamisilla, joita voivat olla asiakassuunnitelmatapaamiset tai eri verkostojen välinen vuoropuhelu.

Edunvalvojan tehtäviin kuuluu myös toimia välittäjänä lapsen ja aikuisten välillä. Aikuisten kyky vastaanottaa lapsen tarpeita sekä nähdä asioita lapsen näkökulmasta on oleellista lapsen edun toteutumisessa. Tunnetyöskentely lapsen kanssa kuuluu olennaisesti edunvalvojan tehtävään. Edunvalvoja ei voi olla sidottu minkäänlaiseen viranomaisasemaan, vaan hänen tulee olla puolueeton ja edustaa yksinomaan lasta. Tutustuminen lapseen tulisi olla vapaamuotoista, ilman aikataulupaineita sekä viranomaisroolia, näin mahdollistuu luottamuksen rakentaminen lapseen. Edunvalvoja tukee lasta koko edunvalvontaprosessin ajan ja hän kulkee lapsen rinnalla eläen mukana lapsen erilaisissa tunnetiloissa. Tunnetyöskentely lapsen kanssa syventää kontaktia lapseen ja auttaa myös lasta nimeämään erilaisia tunnetiloja (Tulensalo 2010–2011, 92–93.)

Pajulammin (2014, 195–196) mukaan lapsen edun arviointi on pulmallista, koska sitä arvioitaessa on otettava huomioon monia seikkoja, esimerkiksi lapsen oma mielipide, vuorovaikutussuhde vanhempiin ja sisaruksiin ja vanhempien uudet perhesuhteet. Vanhemmat voivat tulkita lapsen edun omasta näkökulmastaan näkemättä lapsen kokonaistilannetta. Lisäksi lapsen edun arvioinnissa vaikuttavia tekijöitä ovat perheen taloudellinen tilanne, ihmissuhteet ja asuinympäristö. On olemassa vaara, että päätöksentekijä tekee ratkaisun omien ennakkokäsitystensä ja tunteidensa pohjalta, tämän vuoksi dokumentoinnin on oltava niin kattava, ettei ratkaisuja tehdä liikaa tunteiden pohjalta.

Edunvalvojaa voidaan tarvita myös lapsen taloudellisten asioiden hoitamiseen ja heidän täytyy noudattaa holhoustoimilain määräyksiä näissä asioissa.

Alaikäisen omaisuus on lailla suojattu, eikä hänen omaisuuttaan saa sekoittaa toisten varoihin. Holhoustoimilain 2. §:n ja 3. §:n mukaan vajaavaltainen taloudellista etua valvoo edunvalvoja, joka on yleensä lapsen huoltaja. Heidän täytyy noudattaa holhoustoimilain määräyksiä hoitaessaan lapsen omaisuutta.

Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia alaikäisen taloudellisista asioista, mikäli hänellä on esimerkiksi kuolinpesän varoja, eläketuloja, vahingonkorvaus tai sijoitus. Alaikäisen omistamat varat on sijoitettava aina hänen nimissään olevalle pankkitilille tai hänen nimissään olevaan sijoituskohteeseen. Lapsen omaisuutta voidaan käyttää vain lapsen hyödyksi ja hänen tarpeisiinsa. Edunvalvo-

jan on ilmoitettava maistraatille, jos lapsen omaisuus ylittää 20.000 euroa. Maistraatti voi pyytää myös selvitystä edunvalvojalta, vaikka omaisuuden määrä alittaa edellä mainitun summan. Omaisuudesta on tehtävä ilmoitus holhousasioiden rekisteriin ja edunvalvojan on tehtävä vuosittain lapsen omaisuuden hoitamisesta tili, josta selviää lapsen varat ja velat sekä muutokset. Nämä tiedot toimitetaan maistraatille vuosittain. (Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen.) Mikäli tehtävään liittyy taloudellisia kysymyksiä, jotka ovat yleisen edunvalvonnan tehtäviä, lapselle haetaan tarvittaessa yleinen edunvalvoja. (Tammi & Lapinleimu 2010–2011, 37.)

4 LAPSEN OSALLISUUS

Lapsella on oikeus osallisuuteen, sillä se on säädetty laissa niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikki nämä oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lapsikansalaisilla on yhteiskunnallista vaikuttamismahdollisuutta, jolla julkinen valta takaa mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuuden ja osallistumisen kaikissa heihin liittyvissä asioissa. Lapsen kuulemisessa on kuitenkin huomioitava lapsen ikä ja kehitystaso. (Hotari & Oranen & Pösö 2009, 117.)

Lapsen osallisuus täytyy toteutua myös siten, että hänellä on oikeus omaan yksilöllisyyteen ja hänet on nähtävä arvokkaana osana perhettä, yhteisöä, ryhmää ja yhteiskuntaa. Jokaiselle kansalaisryhmälle on turvattava oikeus osallisuuteen. Erilaisten etnisten ryhmien, homoseksuaalisten nuorten ja kieli-vähemmistöjen jäsenille yhteiskunnan on myös taattava osallisuus. Osallisuus näyttäytyy useilla sellaisilla osa-alueilla, joita ei helposti mielletä osallisuuden näyttämöksi. Näitä ovat erimerkiksi koti, koulu, harrastukset. (Pajulammi 2014, 142.)

Ymmärretyksi tuleminen, kuuluminen johonkin ja vaikuttamisen mahdollisuus ovat osallisuutta. Se toteutuu siten, että lapselle annetaan riittävästi tietoa hänen elämäänsä vaikuttavista asioista ja, sitä mitä kulloinkin ollaan tekemässä. (Liukkonen, 2010, 115.)

Osallisuus voidaan käsittää aktiivisena toimintana tai päätöksentekona. Se voi olla joko prosessi, johon lapsi osallistuu, tai prosessin lopputulos. Lapsi voi osallistua omaa itseään koskevissa asioissa yksilönä tai kollektiivisesti niin, että lapsiryhmä päättää yhdessä jotakin. Juridisessa mielessä lapsen osallisuuden sisältyy seuraavat elementit:

1. Lapsen puhevalta on merkittävin osallisuuden muoto. Tällöin henkilöllä on oikeus hakea etuutta tai muutosta tehtyihin päätöksiin. Tämä tarkoittaa myös sitä, että 12 vuotta täyttäneellä on oikeus käyttää puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella.

2. Lapsen kuuleminen voi liittyä puhevallan käyttöön. Se voi olla epämuodollista mielipiteen kuulemista.

3. Lapsen mielipiteiden selvittäminen tarkoittaa sitä, että asia, jota ollaan käsittelemässä selvitetään mielipidettä kysymällä.

4. Lapsen näkemysten esittämisessä lapsella on oikeus ilmaista näkemyksiään pelkästään jo perustuslain mukaisesti. Toisen kuuleminen osoittaa ihmisarvon kunnioittamista. (Pajulammi 2014, 143, 144 -146.)

Rädyn (2007, 118) mukaan asioissa, joilla on suuri merkitys lapsen elämässä, täytyy lapsen mielipiteille antaa painoarvoa. Lapsen täytyy saada riittävät tiedot viranomaisilta tai muilta henkilöiltä pystyäkseen muodostamaan mielipiteensä itseään koskevissa asioissa. Lapselle täytyy selvittää, miksi hänen mielipiteitä kysytään ja varmistaa, että hän myös ymmärtää, mistä on kysymys. Jotkut tiedot saattavat järkyttää lasta, tämän vuoksi lapsen mielipiteet on selvitettävä hienotunteisesti. Tietojen saaminen ei saa hankaloittaa hänen suhteita huoltajiin tai muihin läheisiin ihmisiin.

Joskus lapsen mielipiteisiin on voitu vaikuttaa lahjomalla, painostamalla tai uhkailulla, tällöin voidaan kyseenalaistaa se, onko tässä kysymyksessä lapsen vai jonkun toisen mielipide. Lapsen mielipiteet ja selvityksen tekijät sekä tilanteessa läsnä olleet muut henkilöt on kirjattava lasta koskeviin lastensuojelun asiakirjoihin. Lapsen mielipiteitä ei ole tarvetta selvittää, jos se vaarantaa lap-

sen terveyttä tai kehitystä tai on muutoin tarpeetonta. Selvittämättä jättäminen tulisi olla poikkeuksellista, ja sen syy täytyy ilmetä asiakirjoista.

Lapsen osallisuuden toteutumista hänen kotiympäristössä ei saada selville, koska kukaan ei voi valvoa sen toteutumista. (Hakalehto-Wainio 2013, 40). Pajulammen (2014) mukaan lasten oikeusturva toteutuu osallisuuden myötä ja se parantaa yleistä keskustelua lasten oikeuksista. Lapsen suojaamisen tarvetta arvioitaessa lapsen itsensä osallisuus voi olla määräävässä asemassa päätöksenteossa. Lapsen kehittymisen kannalta osallisuus tukee itsetunnon kehittymistä ja voi ehkäistä syrjäytymistä. Lisäksi osallisuus tukee tasa-arvoisuutta ja auttaa ymmärtämään päätöksiä, kun lapsi on saanut olla mukana tasa-arvoisena jäsenenä. (Pajulampi 2014, 147–148.)

Lapsen osallisuudessa ei ole kysymys pelkästään päätöksenteosta, vaan myös vuoropuhelusta, joka kehittyy vuorovaikutuksessa lapselle tärkeiden ihmisten kanssa. Osallisuus kulkee käsi kädessä lapsen emotionaalisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen kanssa. Lapselle pitäisi antaa mahdollisuus osallistua sellaiseen toimintaan, mikä ohjaa hänen kehitystään. Hyvä lapsuus pitää sisällään tarpeellisen määrän turvallisuutta ja huolettomuutta, mutta se antaa myös mahdollisuuden itsenäisyyden kehittymiselle. Syntymästään lähtien lapsi on kanssakäymisissä ympäristönsä kanssa ja havainnoi elinympäristöään. Alle 3-vuotias pystyy jo muistamaan aikaisemmin koettuja tapahtumia. Ennen kouluikää lapsi havainnoi ja tarkastelee maailmaa omasta näkökulmastaan. Jokaisella lapsella on persoonallinen tapa havainnoida maailmaa, mielikuvituksen ja leikin kautta. Lapsen kehityksen kannalta turvallisuuden tunne ja välittäminen korostuvat tässä ikävaiheessa. Lapsi opettelee itseilmaisua ja osallisuutta eri toimintaympäristöissä ja on tärkeä ymmärtää, että myös ei-toivottu käyttäytyminen on osa psyykkistä kehitystä ja identiteetin rakentumista. Tätä kautta lapsi oppii syy-seuraussuhteita. Lapsi tarvitsee läheistensä lisäksi samanikäistä seuraa sosiaalisten taitojensa vahvistamiseksi. Leikki ja kilpailu ikätovereiden kanssa lisäävät osallisuuden tunnetta ja vahvistavat lapsen itsenäistymistä. Teini-iän kynnyksellä itsenäistymisen tarve kasvaa, koska tuolloin lapsi irtautuu kasvuympäristöstään. (Pajulampi 2014, 58–61.)

4.1 Lapsen kuuleminen

Lapsen kuulemisessa on ensiarvoisen tärkeää ymmärtää valtasuhteita. Vuorovaikutuksessa voi olla epäsymmetriaa aikuisen ja lapsen välillä. Asiantuntijalla on lapsen kuulemisessa keinoja madaltaa tätä kynnyistä, jolloin vuorovaikutus on dialogista. Lapsen vaitonaisuus tai puhumattomuus voidaan liittää kykenemättömyyteen tai lapsen ikään. Lapsi voi olla haluton kertomaan tosiasioita tai se on lojaalisuutta vanhempia kohtaan. Joskus lapsen traumatisoituminen aiheuttaa myös puhumattomuutta. (Eskonen & Korpinen & Raitakari 2006, 40–41.)

Ikonen (2013, 397) tuo esille sellaisen näkökulman, että lastensuojelussa työntekijät jättävät lapsen äänen kuulematta, mikäli hän puhuu positiivisessa valossa vanhemmistaan. Lastensuojelun työntekijät saattavat tulkita lapsen puhetta vanhemmistaan liian lojaaliksi, näin luottamus ja lapsen äänen kuuleminen jää puutteelliseksi.

Hallintolain 34. §:n mukaan asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun.

Asian saa ratkaista asianosaista kuulematta, jos:

- 1) vaatimus jätetään tutkimatta tai hylätään heti perusteettomana;*
- 2) asia koskee palvelussuhteeseen tai vapaaehtoiseen koulutukseen ottamista;*
- 3) asia koskee hakijan ominaisuuksien arviointiin perustuvan edun myöntämistä;*
- 4) kuuleminen saattaa vaarantaa päätöksen tarkoituksen toteutumisen tai kuulemisesta aiheutuva asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa huomattavaa haittaa ihmisten terveydelle, yleiselle turvallisuudelle taikka ympäristölle; tai*

5) hyväksytään vaatimus, joka ei koske toista asianosaista tai kuuleminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta. (Hallintolaki 6.6.2003/434, 34 §.)

Lapsen kuuleminen voidaan turvata hallinnollisissa - ja oikeudellisissa menettelyissä lapsen oikeuksien komitean mukaan seuraavien toimenpiteiden avulla:

1. Valmistautuminen. Lapselle on kerrottava se, että hänellä on oikeus kertoa mielipiteensä ja kuinka se vaikuttaa lopputulokseen. Hänen täytyy tietää mahdollisuudesta ilmaista mielipiteensä edustajan välityksellä, kuulemiseen osallistujat, milloin, missä ja miten se järjestetään.
2. Kuuleminen. Kuulemisen on oltava sovelias, jolloin lapsi tuntee, että häntä kuunnellaan aidosti ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon. Kuuleminen ei saa tuntua kuulustelulta, vaan sen tulisi olla dialogista.
3. Lapsen valmiuksien arviointi. Kansalliset lait ohjaavat lapsen näkemysten huomioimista. Asian ratkaisussa päätöksentekijän on luotettava lapsen näkemyksiin, jos lapsen näkemykset ovat muodostettu itsenäisesti ja järkevästi.
4. Lapselle annettava palaute. Lapselle on kerrottava se, miten hänen näkemyksensä ovat vaikuttaneet lopputulokseen ja miten ne on huomioitu käsittely- ja ratkaisuvaiheessa. Palaute saattaa johtaa siihen, että lapsi hyväksyy ratkaisun tai ehdottaa muita vaihtoehtoja asian ratkaisemiseksi. Lisäksi palaute saattaa rohkaista lasta tekemään valituksen tai kantelun hallinnollisessa- tai oikeudellisessa menettelyssä.
5. Valitukset, oikaisukeinot, oikeussuojakeinot. Mikäli lasta ei ole kuultu, häntä on loukattu tai kuulemiseen on suhtauduttu yliolkaisesti, pitäisi hänellä olla mahdollisuus valittaa oikeusasiamiehelle tai vastaavalle koulussa ja päiväkodeissa. Lapsen täytyy tietää, keitä kyseiset henkilöt ovat ja miten heihin saa yhteyden. Lapsella täytyy olla luottamus siitä, että oikeussuojakeinojen käyttöön ei liity sanktiota tai väkivallan uhkaa. (Pajulammi 2014, 223- 224.)

4.2 Puhevallan käyttö

Vahvin osallisuuden muoto on puhevallan käyttö. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöllä on oikeus hakea palvelua, etuutta tai muuta vastaavaa, tulla kuuluksi ennen päätöksentekoa, hakea itsenäisesti muutosta sekä antaa suostumus toimenpiteelle tai kieltäytyä siitä. (Tammi & Lapinleimu 2010–2011, 40.) *Puhevalta sisältää oikeuden tehdä hakemuksia, tulla kuuluksi ennen päätöksentekoa ja hakea itsenäisesti muutosta viranomaisen tekemään päätökseen (THL).*

Vajaavaltaisen puolesta käyttää puhevaltaa hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Vajaavaltaisella on kuitenkin oikeus käyttää yksinään puhevaltaa asiassa, joka koskee hänen vallitsemaansa tuloa tai varallisuutta.

Kahdeksantoista vuotta täyttänyt vajaavaltainen käyttää itse yksin puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Viisitoista vuotta täyttäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta (Hallintolaki 434/2003, 35.§.) Lastensuojelulain 21.§:n mukaan kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 21§).

Lapsella on yleinen puhevalta hallintolain mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsella on oikeus tehdä hakemuksia, oikeus tulla kuuluksi ja oikeus tehdä itsenäisesti muutoshakemus viranomaisen päätökseen. YK:n lapsenoikeuksien komitea painottaa myös 15 vuotta nuoremman oikeutta tuoda mielipiteensä tuomarille, jos käsittelyssä on lasta koskevia päätöksiä. (Ikonen 2013, 403.)

Alle 15-vuotiaan lapsen puhevaltaa käyttää huoltaja tai muu laillinen edustaja. 15 vuotta täyttäneillä on itsenäinen oikeus käyttää puhevaltaa rinnakkain huoltajan tai laillisen edustajan kanssa. Lapsella, joka on täyttänyt 12 vuotta, on oikeus vaatia esimerkiksi huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen lopettamista, tai hän voi valittaa kiireellisestä sijoituksesta koskevasta päätöksestä ja niiden

ratkaisuista. Hän voi myös vaatia avohuollon tukitoimia tai valittaa niitä koskevista päätöksistä. Jos lapsi täyttää häntä koskevan prosessin aikana 12 vuotta, on hänellä oikeus puhevallan käyttöön. (Räty 2007,126.)

Vajaavaltaisen lapsen puhevaltaa käyttävät yleensä lapsen vanhemmat, mikäli heitä ei ole erotettu huoltajuudesta. Jos vanhemmilla on yhteishuoltajuus, molemmat voivat käyttää puhevaltaa, asuipa lapsi kumman huoltajan luona tahansa. Jos toinen vanhemmista on epäiltynä lapseen kohdistuneessa rikoksessa, kumpikaan heistä ei voi toimia lapsen edunvalvojana eikä puhevallan käyttäjänä. Tällöin lapselle määrätään edunvalvojan sijainen. Vanhempien asema huoltajana ja lapsen laillisena edustajana säilyy edunvalvonnasta huolimatta. Puhevallan käyttö lapsen puolesta rikosasioissa on ainoastaan edunvalvojalla. Vanhemmilla on oikeus saada tietoa esitutkinnasta ja sen tilasta lapsen huoltajina. Mikäli lapselle on määrätty edunvalvoja, voidaan hänen huoltajia kuulla todistelutarkoituksessa. (Ellonen 2013, 63–64.) Marjomaan (2011,11) mukaan viranomaiset avustavat lasta puhevallankäytössä, mutta eivät voi käyttää lapsen puhevaltaa, vaan johtaa tätä prosessia.

Edunvalvojan, huoltajan tai muun laillisen edustajan käyttäessä puhevaltaa on kuultava hänen päämiestään ja vastaavasti päämiehen käyttäessä puhevaltaa on kuultava edunvalvojaa, huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, jos kuuleminen on tarpeen päämiehen edun vuoksi tai asian selvittämiseksi. (Hallintolaki 434/2003, 35. §).

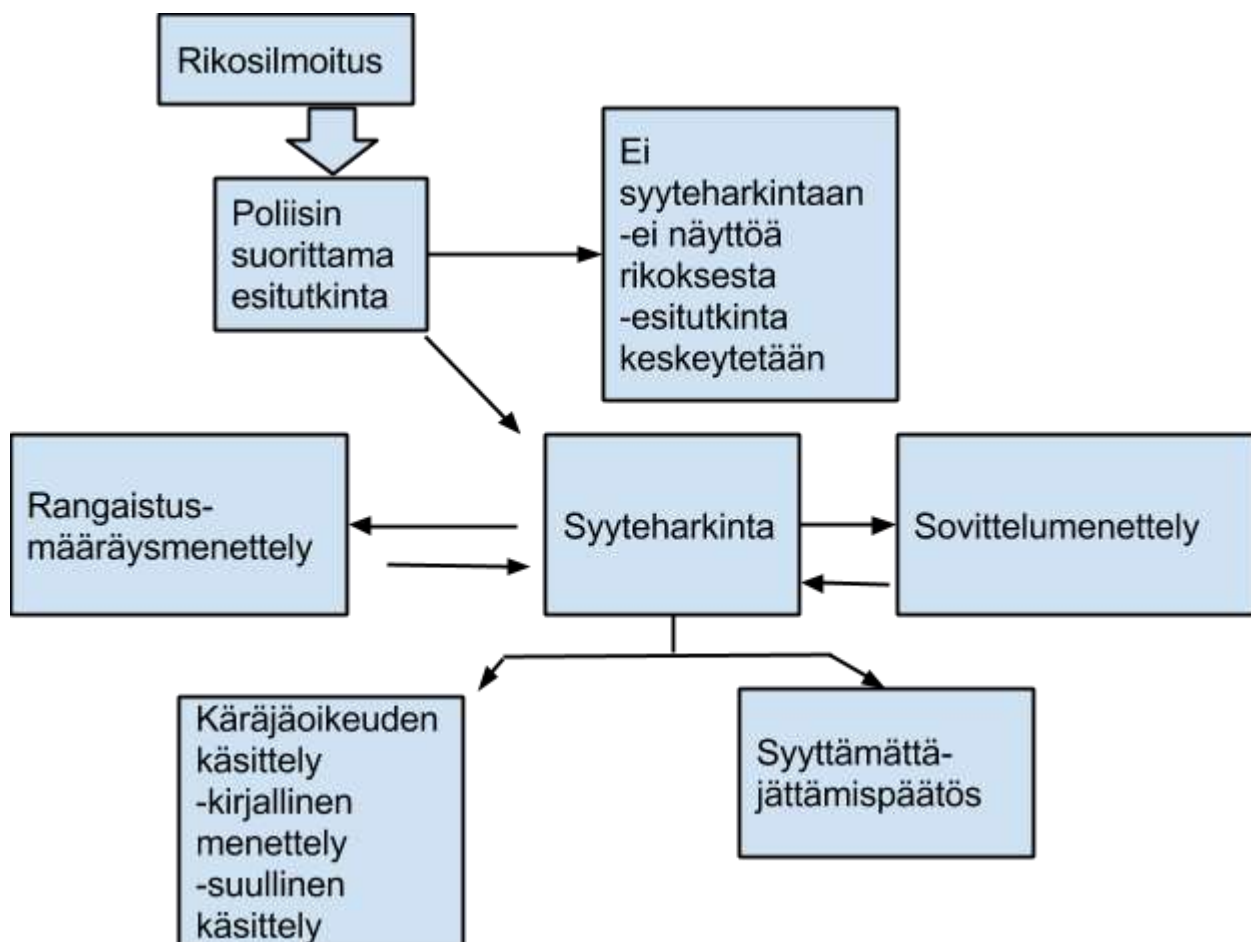
5. RIKOSPROSESSI

Jokaiselle kansalaiselle turvataan perustuslain ja ihmisoikeussopimusten perusteella oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Tämä takaa sen, että jokainen saa asiansa käsitellyksi toimivaltaisessa tuomioistuimessa. (Koivukangas 2011, 131.) Moniammatillinen yhteistyö on tärkeää tutkittaessa lapseen kohdistunutta rikosta. Yhteistyö on oleellista, jotta tutkinnassa olevat tapaukset tunnistetaan, niihin puututaan, ne tutkitaan ja turvataan mahdollinen jatkohoito. (Laine 2012, 20.)

Lastensuojelulain 25. §:n mukaan ilmoitusvelvollisuus lapseen kohdistuneessa rikosepäilyssä on seuraavilla toimijoilla: sosiaali- ja terveydenhuollon ja lasten päivähoidon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, Rikosseuraamuslaitok-

sen, palo- ja pelastustoimen, sosiaalipalvelujen, lasten päivähoiton tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan, kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011) 3. §:ssä tarkoitetun vastaanottokeskuksen ja järjestelykeskuksen, hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön, kouluisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön, Tullin, rajavartiolaitoksen sekä ulosottoviranomaisen palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Kuvassa 3 kuvaamme rikosprosessin kulun.

Kuva 3. Rikosprosessikaavio

Rikosprosessi jaetaan neljään päävaiheeseen: esitutkinta, syyteharkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano. Prosessin käynnistää rikosilmoitus epäilystä rikoksesta. (Jokela 2008, 5.)

Rikosprosessissa oikeusturvavaatimuksia korostavia sääntöjä ovat:

- ✓ Syyttömyysolettama: ketään ei voida pitää syyllisenä, ennen kuin on näytetty toteen, että rikos on tapahtunut.
- ✓ Syyttäjän näyttötaakka: syyttäjän täytyy näyttää syyte todeksi
- ✓ Epäillyn suosiminen: syytetyn eduksi ei saa jättää epäselviä asioita (Rikosprosessi)

5.1 Rikosilmoitus

Rikosilmoituksen lapsen kohdistuvassa rikosepäilyssä voi tehdä lapsi itse, lapsen vanhemmat tai henkilöt, joille on syntynyt huoli lapsen hyvinvoinnista. Velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on esimerkiksi päivähoidon, opetustoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon parissa työskentelevillä henkilöillä. Lisäksi edellä mainituilla toimijoilla on velvollisuus tehdä rikosilmoitus poliisille, mikäli he epäilevät lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta tai lapsen henkeen ja terveyteen kohdistunutta rikosepäilyä. (Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus poliisille 1.4.2015 alkaen.)

Rikosepäily ilmoitetaan poliisille ja siitä kirjataan rikosilmoitus, jonka perusteella harkitaan, onko epäily sen kaltainen, että on syytä aloittaa esitutkinta. Jos epäillään rikoksen tapahtuneen, aloitetaan esitutkinta, jota johtaa poliisi. (Mitä rikosprosessissa tapahtuu?)

5.2 Esitutkinta

Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, holhoustoimesta annetussa laissa(442/1999) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain(710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (sosiaaliviranomainen). Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu. (Esitutkintalaki 22.7.2011/805/4.luku/ 8 §.)

Esitutkinnan tehtävä on selvittää, onko tapahtunut rikos ja toimiminen syyteharkinnan perusteena sekä oikeudenkäynnin valmisteluna. Esitutkinta voidaan aloittaa sen jälkeen, kun on selvitetty rikosepäilyyn liittyviä asioita, jotta vältetään henkilön asettamista epäillyn asemaan. Ennen esitutkinnan aloittamista voidaan tehdä esiselvitys, mikäli aineisto ei ole riittävä esitutkinnan aloittamiseksi. Esiselvityksessä kuullaan esimerkiksi asianosaisia tai lastensuojeluviranomaisia. Ennen esitutkinnan aloittamista on syytä varmistaa, että rikosilmoitus on toden pitävä, eikä sitä ole tehty esimerkiksi vanhempien keskinäisten ristiriitojen vuoksi. (Ellonen 2013, 45–46.) Hirvelän(2007, 56) mukaan lapsiin kohdistuvissa rikoksissa lapsen kertomus on pääasiallinen näyttö, joka hankitaan esitutkinnassa.

Lapsen ollessa rikoksen uhrina kuulustellaan ensin aikuista, jolle on syntynyt epäily rikoksesta. Poliisin on kuultava asianomistajan lisäksi todistajia ja rikoksesta epäiltyä. Esitutkintapöytäkirja kootaan edellä mainitun materiaalin pohjalta. Rikoksen uhrilla ja rikoksesta epäillyllä on oikeus tutustua esitutkintapöytäkirjaan. Tämän jälkeen esitutkintapöytäkirjaa voidaan vielä täydentää, minkä jälkeen se lähetetään syyttäjälle, jonka harkinnassa on se, nostetaanko asiaa syyte. Mikäli rikoksessa epäiltynä on lapsen huoltaja tai hänen sukulaisensa, ei kumpikaan huoltaja voi edustaa lasta. Tällöin viranomaiset huolehtivat edunvalvojan sijaisen hankkimisesta. (Mitä rikosprosessissa tapahtuu?.)

Hirvelän (2007) mukaan lapsen kuulustelu vaatii erityisosaamista ja ymmärrystä lapsen kehitysvaiheista, jonka vuoksi pienen lapsen kuulustelu on haasteellista. Lapsen kuulustelu voidaan videokuvata ja sillä voidaan korvata hänen kuuleminen oikeudessa. Joskus rikoksen epäilyn kohtaaminen tuottaa lapselle tarpeetonta kärsimystä, joten tallenteen käyttö on perusteltua. (Hirvelä 2007,56, 98.)

Lapselle tulee kertoa, että kuuleminen videoidaan ja haastattelijan käyttäytymisellä on suuri merkitys, koska lapsi peilaa haastattelijan käyttäytymistä. Videotallenne litteroidaan eli kirjoitetaan auki sanasta sanaan ja se liitetään esitutkinta-aineistoon. Tallenne näytetään epäillylle sekä hänen avustajalleen poliisilaitoksella. Tämän jälkeen epäillyllä on vielä mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä, jolloin lapsen kuuleminen uusitaan. Myös tämä kuuleminen videoidaan ja kirjataan auki sanasta sanaan. Lisäkysymysten esittämiseen on omat ohjeet ja niiden tulee liittyä tutkittavaan asiaan ja samoja kysymyksiä ei saa toistaa, eivätkä ne saa olla johdattelevia. (Ellonen 2013, 79–80.)

Eskosen, Korpisen ja Raitakarin (2006, 40) mukaan aikuisasiantuntijoiden valankäytön mahdollisuudet vuorovaikutuksessa lapseen voidaan helpottaa erilaisilla menetelmillä. Esimerkiksi epämuodollinen tilankäyttö lapsen kohtaamisessa voi helpottaa lasta puhumaan asioistaan ja keskustelua voidaan käydä enemmän lapsen ehdoilla.

Sosiaalityöntekijöiden tulee ilmoittaa poliisille tutkinnan aikana niistä uusista tiedoista, joita on saatu esitutkinnan aikana. Vastaavasti poliisin tulee ilmoittaa esitutkinnan vaiheista sosiaalityöntekijöille, jotta varmistetaan riittävä ja asianmukainen tuki lapselle. Kun tutkinta päättyy, poliisi tekee asiasta ilmoituksen sosiaalityöntekijälle, jotta voidaan turvata lapselle ja hänen perheelleen tarvittava apu ja tuki tutkinnan jälkeenkin. (Ellonen 2013, 34.)

5.3 Syyteharkinta

Esitutkimateriaalin pohjalta ratkaistaan se, onko aihetta nostaa syyte. Asia etenee kärjäoikeuteen joko kirjallisena menettelynä tai suullisena oikeudenkäyntinä, mikäli syyte nostetaan. Syyttäjän tärkein tehtävä on varmistaa se, että rikoksesta seuraa lain mukainen rangaistus. Jos rikoksen näyttö on liian vähäinen tai osapuolet ovat tehneet sovinnon keskenään, voi syyttäjä tehdä syyttämättäjäättämispäätöksen. Syyttäjän on toimitettava perustelut päätöksensä sekä epäillylle että uhrille. Virheellisestä päätöksestä voidaan tehdä kantelu valtakunnansyyttäjälle ja asia voi edetä siitä uudelleen syyteharkintaan. (Koivukangas 2011, 138 - 139.)

Syyttäjä laatii tutkinta suunnitelman ja arvioi sitä yhteistyössä poliisin kanssa. Lisäksi syyttäjä ratkaisee edunvalvonnan tarpeen ja oikeudenkäyntiavustajan sekä tukihenkilön hankkimisen. Epäillyllä on myös oikeus lainopilliseen tukeen, jonka saatavuuden myös syyttäjä varmistaa. (Hirvelä 2007, 69.)

5.4 Oikeudenkäynti

Mikäli rikoksesta päätetään nostaa syyte, käsitellään se kärjäoikeudessa. Asianomistaja, huoltaja tai edunvalvojan sijainen toimittaa tuomioistuimelle kirjalliset vaateet syytettyä kohtaan. Asia käsitellään sovittuna ajankohtana suullisena oikeudenkäyntinä kärjäoikeudessa. Syytetty velvoitetaan saapumaan kärjäoikeuden käsittelyyn, jolloin syytetty saa tiedon syytteestä ja korvausvaatimuksista. Asianomistaja ja todistajat saavat myös kutsut kyseessä olevaan oikeudenkäyntiin.

Alle 15-vuotiaan lapsen ei tarvitse henkilökohtaisesti osallistua oikeudenkäyntiin, vaan esitutkinnassa tehty kuvatalenne riittää lapsen kuulemiseksi. Jos lapsi on yli 15-vuotias, voidaan oikeudenkäynnissä käyttää lasta suojaavia erityisjärjestelyjä, esimerkiksi hän voi tutustua tuomioistuimen tiloihin ennen oikeudenkäyntiä.

Jos oikeudenkäynnissä käsitellään lapsen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä, lasta suojellaan siten, että käsittelyyn ei päästetä yleisöä. Asiakirjat

ja rikoksen uhrin henkilöllisyys sekä tuomio voidaan määrätä salassa pidettäväksi. Sen sijaan tuomitun nimi, rikos, tuomitut korvaukset ja saatu rangaistus ovat julkisia. Jos näyttö rikoksen ei ole riittävä, tuomioistuin voi hylätä syytteen. Muutosta käräjäoikeuden tuomioon voidaan hakea hovioikeudelta tai korkeimmalta oikeudelta. (Lapsi rikoksen uhrina.)

5.5 Vahingonkorvaukset

Rikoksen uhrilla on mahdollisuus saada vahingonkorvauksia. Näitä voi olla hyvitys henkilö- ja esinevahingoista sekä joissakin tapauksissa myös kärsimyksistä. Edellä mainittuja vahingonkorvauksia voi saada rinnakkain, mikäli niille on edellytykset. Henkilövahinkotilanteessa täytyy osoittaa, että teko on ollut vahingollinen juuri kyseiselle henkilölle. Kärsimysvahinkoja voi saada sillä perusteella, minkälaisen kärsimyksen teko on aiheuttanut. Vahingonkorvauksista huolehtii tavallisemmin lapsen edunvalvojan sijainen tai oikeudenkäyntiavustaja. Henkilövahingoista voi saada korvauksia seuraavasti: sairaanhoitokustannuksista, ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä ja pysyvästä haitasta. Kärsimyksistä aiheutuvia korvauksia on vaikea määrittää, tällöin voidaan käyttää Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia. Vahingonkorvausten maksaminen kuuluu ensisijaisesti rikoksen tekijälle. Mikäli hän on maksukyvytön, voi Valtiokonttori suorittaa korvaukset. Lapsiin kohdistuneissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa on mahdotonta arvioida haittojen vaikutukset lapsen tulevaisuuteen, tällöin voidaan hyödyntää Duodecimin Käypä hoito - suosituksia. (Ellonen 2013, 69 - 71.)

Vahingonkorvauslain 6. §:n mukaan *Oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on sillä:*

- 1) jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu;
- 2) jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla syrjitty;
- 3) jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu;

4) jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1–3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla.

Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen julkisuus. (Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.)

5.6 Edunvalvonta rikosprosessissa

Rikosprosessi eroaa lastensuojeluprosessista siten, että lastensuojelu ei ota kantaa syyllisyyskysymykseen, vaan lastensuojelun tehtävä on ratkaista se, onko lapsen olosuhteissa sellaisia tekijöitä, mitkä vaarantavat lapsen kasvun ja kehityksen. Mikäli epäillään, että huoltaja tai lapselle läheinen ihminen on tehnyt rikoksen lasta kohtaan, tällöin syntyy eturistiriita. Tässä tilanteessa lapselle määrätään edunvalvoja. Lapsen etu on ensisijainen rikosprosessissa ja täytyy varmistaa se, ettei lapselle aiheudu turhaa kärsimystä oikeudenkäynnistä. Edunvalvoja toimii lapsen puolestapuhujana ja tulkkina lapselle rikosprosessin kulusta. Oikeudenkäyntiavustajalle ei kuulu päättää niistä asioista, joista edunvalvoja päättää (lapsen puhevallan käyttö). Oikeudenkäyntiavustaja tai asiamies toteuttaa alaikäisen tahtoa, sen sijaan edunvalvoja käyttää itsenäisesti puhevaltaa lapsen asioissa. Edunvalvoja voi toimia sekä lastensuojelu- että rikosprosessissa käyttäen lapsen puhevaltaa ja valvoa sitä, että lapsen etu toteutuu. (Tammi & Lapinleimu 2010 - 2011, 52 - 53.)

Pelastakaa lapset ry:n edunvalvojahankkeessa on toimintamalli, jossa edunvalvoja ja oikeusavustaja työskentelevät yhdessä työparina, tätä kutsutaan Tandem -malliksi. Tandem -mallin etuna on se, etteivät toimijoiden roolit sekoitu ja lapsen etu toteutuu kokonaisvaltaisesti. Edunvalvontatehtävän funktio on selvittää lapsen mielipide, lapsen edun arviointi sekä tunnetyöskentely lapsen kanssa. Oikeusavustajan tehtävä on varmistaa, että lapsen juridiset edut ja kuuluvat korvaukset tulevat toteutumaan. (Tuominen 2012, 25.) Tammen ja Lapinleimun (2010- 2011, 55) mukaan Tandem -mallin etuna on se, että edunvalvoja ja lapsi saavat neuvoja oikeusprosessista ja rikoksen selvittelystä.

Edunvalvojalla on myös tärkeä rooli oikeudenkäyntiprosessin kulun selvittämisestä lapselle tai nuorelle. Lapsen tai nuoren tulee tietää, miten oikeudenkäynti etenee ja ketkä siihen osallistuvat. On tärkeää, että edunvalvoja keskustelee ennen oikeudenkäynnin alkua oikeusavustajan kanssa oikeudenkäynnin vaiheista. On myös hyvä sopia näiden edellä mainittujen kesken työnjaosta oikeudenkäynnissä. (Tulensalo 2010–2011, 110.)

Edunvalvojan rooli on tukea lasta koko rikosprosessin ajan. Lapsen asioita voidaan käsitellä eri viranomais- ja palvelujärjestelmissä. Nämä prosessit voivat olla viranomaisten viitekehyksestä erillisiä, mutta lapselle ne eivät sitä ole. Kokonaisuuksien hallinta voi jäädä puutteelliseksi, mutta edunvalvoja edustaa lasta kokonaisvaltaisesti halliten kokonaisuuden. (Laakso, Marjomaa & Peltola 2012, 18.)

6. KEHITTÄMISTUTKIMUS

6.1 Kehittämistutkimuksen tavoite

Kehittämistutkimus syntyy muutostarpeesta, jossa tavoitteena on parantaa organisaation toimintaa. Se on joukko eri tutkimusmenetelmiä, jossa pääpaino on kehittämiskohteen ja tilanteen mukainen. Tämän taustalla on teorian joihin kehittämisessä tukeudutaan ja se vaatii tutkimuksellista otetta. (Kananen 2012, 19 - 20.)

Kehittämistutkimus sisältää kaksi prosessia, näitä ovat prosessi ja tutkimus. Kehittämistutkimus alkaa perehtymisellä tutkittavaan asiaan sekä siihen, mitä aiheesta on aikaisemmin kirjoitettu. Kenttävaiheessa dokumentoidaan työn perusteet sekä tehdään aikataulusuunnitelma työn toteuttamiselle. (Kananen 2012, 45, 48, 56.) Tämä opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa pyrimme kuvaamaan lastensuojelun edunvalvontaa rikosprosessissa ilmiönä. Pyrimme löytämään ennalta arvaamattomia seikkoja ilmiöstä, jota on jo aikaisemmin tutkittu eri viitekehyksestä.

Kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedonhankintaa ja induktiivista analyysiä jolloin aineistoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti ja monipuolisesti.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotetaan enemmän omiin havaintoihin ja keskusteluihin, kuin mittausvälineillä saatuun tietoon. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2010, 164).

Kehittämistutkimusta käytetään enenevässä määrin, koska se perustuu vahvasti käytäntöön. Tutkimuksellinen luonne suuntaa näytön kehittämiseen ja tavoitteena sillä on luoda uutta teoriaa sekä yleistää kehitettyjä asioita. Kehittämistutkimuksen avulla voidaan saada aikaan uusia käytännön malleja ja tutkimustietoa, joka on hyödynnettävissä opetuksen ja oppimisen tukena. (Kehittämistutkimuksestako apua opetuksen kehittämiseen?)

Opinnäytetyömme tarkoituksena on etsiä tietoa edunvalvonnasta rikosprosessissa ja valmistella Kyamk:n lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa -koulutuksen keskeinen sisältö. Lisäksi olemme tuoneet esille koulutuksen toteutustapoja.

6.2 Prosessin mallinnus

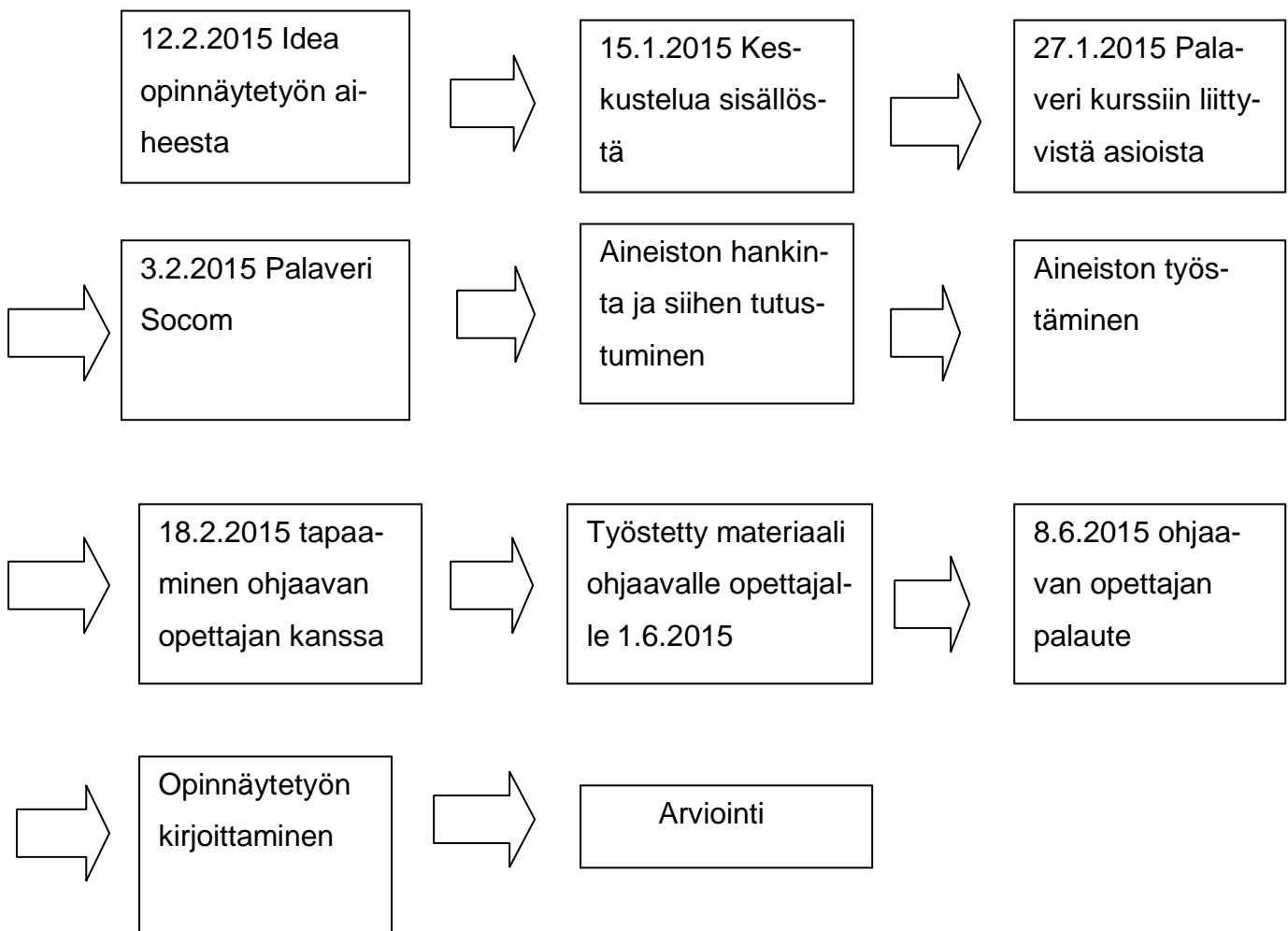
Prosessia voidaan määritellä monin eri tavoin, esimerkiksi suomen kielen sanakirjassa prosessi määritellään tapahtumasarjana tai kehityskulkuna. (Suomisanakirja). Lisäksi sitä kuvataan tapahtumasarjana, jolla on tietty suunta, vaikutus, tarkoitus tai tulos. (ATK sanakirja). JHS:n mukaan *prosessi on joukko toisiinsa liittyviä toistuvia toimintoja, joiden avulla syötteet muutetaan tuotoksiksi.* (Prosessien kuvaaminen.)

Tämä prosessi on päämäärän määrittämä. Tällä tarkoitetaan sitä, että sillä on alkutila ja vaiheita, joilla päästään edellä mainittuun tavoitetilaan, vaikka vaiheiden suoritusjärjestystä ei ole voitu etukäteen määritellä. Suoritusjärjestys määräytyy prosessin edetessä tilanteen mukaan. (Luukkonen, Mykkänen, Itälä, Savolainen & Tamminen, 2012, 8.)

Kyamk tilasi tämän opinnäytetyön Lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa -kurssin suunnittelun pohjalle. Lastensuojelun edunvalvonnan koordinaattorin (Socom), Marjukka Heikkilän kanssa pidetyssä palaverissa todettiin yhteisesti, että lastensuojelun edunvalvoja ei ole saatavilla riittävästi, joten opinnäytetyön tarpeellisuus ja ajankohtaisuus vahvistui.

Alkuvaiheessa haasteena oli materiaalin löytäminen, koska edunvalvonnasta lastensuojelun rikosprosessissa ei ole paljon kirjallisuutta eikä sitä tunneta hyvin sosiaalityön kentällä. Tiedonkeruun menetelminä on ollut palaverit eri toimijoiden kanssa sekä kirjallinen materiaali, jota olemme aiheesta löytäneet. Palavereista saimme monipuolista tietoa siitä, mitä lastensuojelun edunvalvontakurssin sisällön tulisi olla, että se olisi mahdollisimman kattava ja informatiivinen.

Alla (kuva 4) kuvaamme tämän prosessin vaiheet.

Kuva 4. opinnäytetyön prosessikuvaus

Opinnäytetyön prosessi alkoi lehtori Tuija Suikkanen-Malinin sähköpostiviestistä 12.2.2015, jossa hän tarjosi opinnäytetyön aiheeksi Lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa -koulutuksen sisällön suunnittelua. Kyseistä koulutustarjontaa ei ole riittävästi ja Kyamk on käynyt keskusteluja Socomin aluekoordinaattorin, THL:n ja Poliisiammattikorkeakoulun kanssa koulutuksen

järjestämisestä ylemmässä ammattikorkeakoulussa vapaavalintaisena opintona.

Aihe oli meille ennestään vieras ja halu oppia uutta motivoi meitä tarttumaan haasteeseen, joten päätimme aloittaa opinnäytetyön tekemisen.

27.1.2015 tapasimme seuraavaksi Kyamk:n edustajista täydennyskoulutuspäällikkö Anne Sundströmin, tiimivastaava Merja Hautalaisen, lehtori Tuija Suikkanen- Malinin ja yliopettaja Minna Veistilän. Keskustelimme muun muassa siitä, tulisiko koulutus järjestää avoimessa ammattikorkeakoulussa vai vapaasti valittavina opintoina. Taloudelliset kysymykset johtivat siihen, että kurssi tullaan järjestämään vapaavalinnaisena, yhteensä 10 opintopisteen kokonaisuutena. Lisäksi pohdimme millaisia yhteistyömuotoja Kyamk tulisi teke­mään Poliisiammattikorkeakoulun kanssa. Kurssin valintakriteereiksi muodostui riittävä työkokemus lastensuojelutyöstä ja sosionomin koulutus. Opintokokonaisuuteen kuuluu lapsen etu ja rikosoikeudellinen osio.

Kurssin sisällöllisistä kysymyksistä ja koulutuksen tarpeellisuudesta keskustelimme edunvalvonnan koordinaattori Marjukka Heikkilän ja lehtori Tuija Suikkanen- Malinin kanssa Socomin tiloissa 3.2.2015. Saimme monipuolista tietoa siitä, mitä ylipäätään kuuluu lastensuojelun edunvalvontaan. Toukokuussa 2015 lehtori Tuija Suikkanen- Malin luki materiaalin, jota olimme työstäneet ja näkemyksemme opinnäytetyömme tavoitteesta olivat yhtenäiset.

Keskustelimme opinnäytetyön prosessin aikana lastensuojelun edunvalvonnasta rikosprosessissa ja Tandem -mallista myös kahden sosiaalityöntekijän (Seinäjoki ja Helsinki) keväällä 2015 sekä Vantaan poliisin kanssa, eikä heillä ollut tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta ja Tandem -mallista. Tämä vahvisti käsitystämme siitä, että lastensuojelun edunvalvonnasta on jaettava tietoa entistä aktiivisemmin eri toimijoille sekä lisättävä koulutustarjontaa, jotta edunvalvontatyö tulisi tunnetuksi eri toimijoiden keskuudessa.

6.3 Koulutuksen keskeinen sisältö

Lastensuojelun edunvalvoja on liian vähän, joten koulutukselle on tarvetta. Keskustelimme työmme alkuvaiheessa Kyamk:n lehtoreiden kanssa siitä, mitä

kriteereitä henkilöltä vaaditaan lastensuojelun edunvalvonta -kurssille pääsyn edellytyksenä. Tulimme yhdessä siihen tulokseen, että sosionomin koulutus ja riittävä tuntemus lastensuojeluprosesseista ovat näitä edellytyksiä.

Mielestämme kurssin keskeinen sisältö painottuu lastensuojelun edunvalvontaan säädöksineen. Lapsen oikeudet, joihin kuuluvat lapsen etu, lapsen osallisuus, lapsen kuuleminen ja puhevallan käyttö ovat asiakokonaisuus, joka luo perustan lastensuojelun edunvalvontakurssin opetukselle. Edunvalvonta lastensuojelussa ja rikosprosessissa poikkeavat toisistaan, joten molemmat kokonaisuudet täytyy avata omina osa-alueinaan, jotta ymmärtää kuinka edunvalvontatyö toimii näissä prosesseissa. Opintokokonaisuudessa on käsiteltävä aihealueet laaja- alaisesti, koska edunvalvojan työ vaatii monipuolista osaamista ja tietoa.

Pääpaino kurssissa on lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa, ja olemme avanneet rikosprosessiin kuuluvat vaiheet, joita ovat esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti. Lapsen kuuleminen, osallisuus ja puhevallan käyttö kuuluvat oleellisena osana edunvalvontaan rikosprosessissa ja tämän olemme tuoneet esille teoriaosuudessa.

Opinnäytetyön teoriaosuus kattaa koulutuksen sisällölliset tavoitteet, tällöin koulutukseen osallistujat saavat riittävästi tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta ja edunvalvonnasta rikosprosessissa toimiakseen edunvalvontatehtävässä.

Koulutuksessa tulisi painottaa teorian lisäksi opiskelijoiden henkilökohtaisia ominaisuuksia. Tällä tarkoitamme muun muassa opiskelijan vuorovaikutustaitoja, kykyä kohdata haastavia asiakkaita, halua kehittää ammatillisuutta ja kykyä huolehtia työssä jaksamisesta. Aikaisemmat lastensuojelun edunvalvontakoulutukset, joihin olemme aikaisemmin viitanneet, ovat painottuneet teorian tietoon, joka ei välttämättä anna kokonaiskäsitystä edunvalvontatyön vaativuudesta.

Teorian lisäksi, asiantuntijaluentoja ja oppimistehtävien lisäksi kurssiin tulisi sisällyttää myös case-pohjaista oppimista. Todellisten esimerkkien avulla asia sisältö avautuu paremmin. Case-työskentely motivoi uuden oppimista, sillä

sen avulla voidaan reflektoida omia vahvuuksia ja valmiuksia edunvalvontatyöhön.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä selvitimme lastensuojelun edunvalvontaa rikosprosessissa perustaksi tulevalle opintokokonaisuudelle. Aineistona käytimme kirjallisuutta, pro gradu –tutkimuksia, internetlähteitä ja haastattelua. Yllätyimme aiheen laaja-alaisuudesta ja siitä, miten paljon vaaditaan henkilöltä, joka toimii lastensuojelun edunvalvojana lastensuojelussa ja rikosprosessissa. Vaatimukset kohdistuvat esimerkiksi lastensuojelun ja rikosprosessiin tuntemukseen. Tietotaidon lisäksi työntekijältä vaaditaan henkistä vahvuutta ja aktiivista itsetuntemuksen kehittämistä usein erittäin ristiriitaisissa asiakastilanteissa.

Lapsen etua korostetaan alan kirjallisuudessa voimakkaasti, mutta sen määrittäminen voi olla vaikeaa, koska lapsella voi olla hyvin epärealistisia toiveita, haluja ja käsityksiä edunvalvonnasta. Lisäksi vanhempien toiveet ja odotukset voivat olla ristiriidassa suhteessa lapsen etuun. Ikonen (2014, 179) toteaa, kuinka sosiaalialan kirjoituksissa korostetaan ihmisten kunnioittamista ja vuorovaikutustaitoja, mutta käytännössä hän on huomionnut näiden taitojen olevan puutteelliset. Mikäli vanhemmat kritisoivat sosiaalityöntekijän työtapoja tai ammattitaitoa, heidät voidaan leimata yhteistyökyvyttömiksi. Tällaisissa ristiriitatilanteista on oltava erityisen tarkka omasta ammattietiikastaan, ettei synny vallankäyttöä asiakasperheitä kohtaan. Lisäksi Ikonen on havainnut, että vanhemmat voidaan sivuuttaa lapsen asioista vedoten lapsen etuun sen sijaan, että vanhemmat saisivat tukea lapsen ongelmatilanteissa. Ikonen kyseenalaistaa myös edunvalvojan itsenäisen työskentelyotteen, sillä hän on havainnut sosiaalityöntekijöiden johdattelevan liikaa edunvalvontatehtävässä toimivaa henkilöä. Edunvalvojien tulisi saada riittävästi täydennyskoulutusta sekä työn ohjausta ja vertaistukea, jotta he jaksavat toimia henkisesti kuormittavassa ja usein yksinäisessä edunvalvontatyössä. Lisäksi medioista tuleva kritiikki sosiaalityöntekijöitä kohtaan kuormittaa heitä kohtuuttomasti, tämän vuoksi lisäkoulutus on tarpeellista ammattitaidon ja oman työssä jaksamisen vahvistamiseksi.

Lastensuojelu- ja rikosprosesseissa haavoittuva lapsi joutuu keskelle sellaista maailmaa, johon hänen käsityskykynsä ei välttämättä riitä. Edunvalvojan tärkeimpänä tehtävänä onkin varmistaa, että lapsi saa toimia ikätasoaan vastaavalla tavalla ja hänelle taataan turvallinen olo. Lapsen edustaminen edellyttää perehtymistä lapsen maailmaan, jotta hän saa parhaan mahdollisen tuen ja avun näissä prosesseissa. Lastensuojelun edunvalvoja on riippumaton toimija suhteessa sosiaalityöhön tai kuntaan, tällöin hän pystyy tukemaan ja auttamaan lasta lapsen edun lähtökohdista.

Useissa teoksissa ja tutkimuksissa korostettiin lapsen osallisuutta ja lapsen äänen kuulemistä. Käytännössä kuitenkin näissä asioissa on vielä paljon kehitettävää, sillä esimerkiksi verkostopalavereissa aikuisia kuullaan lapsia enemmän. Lapsen oikeuksien komitea on myös moittinut Suomea siitä, ettei lapsen ääntä kuulla tarpeeksi ja lisäksi huostaanottojen määrä on kasvanut voimakkaasti viime vuosina. Mielestämme asian tilaa ei kohenna kuntien niukat taloudelliset resurssit ja päättäjien täytyy miettiä entistä tarkemmin resurssien kohdentaminen. Lapsiperheisiin tulee panostaa riittävän ajoissa, sillä jälkien korjaaminen voi tulla huomattavasti kalliimmaksi kuin ennaltaehkäisevä lastensuojelu- ja perhetyö. Pohdimme myös sitä, miten edunvalvonnan objektiivisuus ja tasapuolisuus varmistetaan edunvalvontatyössä.

Lastensuojelun edunvalvonta ja lastensuojelun edunvalvonta rikosprosessissa poikkeavat toisistaan siten, että rikosprosessiin liittyy aina rikos tai sen epäily. Lastensuojelun edunvalvontaa voidaan toteuttaa pelkästään sen vuoksi, että vanhemmillä on esimerkiksi mielenterveydellisiä ongelmia, tai he ovat muutoin kykenemättömiä tai passiivisia hoitamaan vanhemmuuden roolia. Yhtäläistä näissä edunvalvontatehtävissä on se, että edunvalvoja on lapsen tukena ja voi toimia lapsen puolestapuhujana, varmistaen lapsen edun toteutumisen. Mietimme, kuinka edunvalvonta edellä mainituissa prosesseissa käytännössä toteutuu, koska oikeusprosessiin osallistuminen edellyttää riittävää rikosprosessin tuntemusta. Tässä myös nousee haasteeksi se, että edunvalvontatyö ei ole riittävästi tunnettu, jolloin koulutettuja edunvalvojia tarvitaan. Eri oikeus- ja tuimiin on myös lisättävä tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta, jotta lapsen etu toteutuu kokonaisvaltaisesti.

Laadunvarmistus on myös asia, johon ei mielestämme tarpeeksi kiinnitetä huomiota. Tähän voisi olla apuna jatkuva palautteen kerääminen eri toimijoilta esimerkiksi lastensuojelusta ja poliisilta sekä saadun palautteen aito huomioiminen sen hyödyntäminen laadun varmennuksessa. Yhteiset sopimukset, määräykset ja toimintamallit parantaisivat laadunvarmistusta. Lastensuojelun edunvalvontatyön tuntemus ja merkitys kaikissa sosiaalityöissä ei ole vielä ajan tasalla ja edunvalvontaa suorittaa usein lakimiehet. Tämän vuoksi edunvalvontakoulutusta tulisi järjestää huomattavasti enemmän eri puolilla Suomea. Edunvalvontatyön tunnetuksi tekeminen erilaisissa julkaisuissa ja tapahtumissa lisäisi alan tunnettavuutta.

Keskustelimme lastensuojelun edunvalvontatyöstä ja Tandem -mallista esimerkiksi Vantaan poliisin ja Helsingin ja Seinäjoen sosiaalityöntekijöiden kanssa. Heillä ei ollut tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta rikosprosessissa, mikä myös kuvaa sitä, että asiasta on jaettava tietoa aktiivisemmin ja laajemmin.

Kurssin rakentuminen tämän opinnäytetyön viitekehyksestä on mielestämme kattava kokonaisuus. Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa esille tullut yhteistyö poliisiammattikorkeakoulun ja Kyamk:n kanssa rikosprosessiosista jäi osaltamme avoimeksi, koska emme voineet osallistua yhteiseen palaveriin.

Tarkastelimme aihetta kriittisesti ja löysimme varatuomari Leeni Ikosen teoksen Salassa pidettävää 2013. Tässä teoksessa hän kritisoi sosiaalityön oikeuspuujan puutteista ja lastensuojelutyön laadusta. Ikosen teos antoi arvokasta näkemystä myös usein salassa pidettävistä asenteista ja tasa-arvoisen kohtelun puuttumisesta.

Teimme tämän opinnäytetyön parityönä, koska aihe on laaja ja siitä on suhteellisen vähän ajankohtaista materiaalia. Lisäksi parityön etuna on se, että dialogisuus ja reflektiivisyys ovat mukana koko prosessin ajan. Työskentelyprosessi on kasvattanut toisen ihmisen arvostusta, huomioonottamista ja tasavertaisuutta sekä yhteistyötaitoja. Erilaisten luonteenpiirteiden yhteensovittaminen on ollut mielenkiintoinen matka ja siitä on yhteistyössä rakennettu kokonaisuus, missä huumoriakaan ei ole unohdettu. Aikataulujen yhteensovittaminen on ollut haaste erilaisten elämäntilanteiden ja yllättävien muutosten ta-

kia, mutta hyvällä organisaatiotaidoilla ja joustavuudella pystyimme nämä haasteet voittamaan.

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista tutkia edunvalvontatyön laatua, sillä laadunvarmistukseen ei ole laadittu yhteisiä kriteereitä eikä sille anneta riittävä painoarvoa, koska lastensuojelun edunvalvontatyötä ei tunneta riittävästi sosiaalityön kentällä. Myös asiakkailta saadun palautteen huomioiminen ja tietojen kerääminen on jäänyt puutteelliseksi, tämäkin olisi hyvä jatkotutkimusaihe. Meitä kiinnostaa myös se, miten edunvalvojien jaksamista tuetaan. Riittävätkö sen tukemiseksi nykyiset tukimuodot (työnohjaus ja vertaistuki) vai tulisiko näiden lisäksi kehittää esimerkiksi lisäkoulutusta?

LÄHTEET

About Cafcass. 2015. Cafcassin internetsivut. Saatavissa: <https://www.cafcass.gov.uk/about-cafcass.aspx> [viitattu 7.8.2015].

Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen. Maistraatin internetsivut. Saatavissa:

<http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Alaikaisen%20lapsen%20omaisuuden%20hoitaminen.pdf?epslanguage=fi> [viitattu 8.7.2015].

Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 17- 46.

Ellonen, N. 2013. Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print.

Eloranta, A. 2015. Lastensuojelun edunvalvontatyön henkinen kuormittavuus ja sosiaalinen tuki. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Eskonen, I., Korpinen, J & Raitakari, S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asi-
antuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, H.,
Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö- kohtaamisia, mene-
telmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 21 – 44.

Hakalehto-Wainio, S. 2013. Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien
sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, S.& Nieminen, L.(toim.) 2013
Lapsioikeus murroksessa. Viro: Meedia Zone OY, 17-52.

Hakanen, J. 2014. Onnellisena työssä? 8½ kysymystä työn imusta. Teokses-
sa Uusitalo-Malmivara, L. (toim.) Positiivisen psykologian voima. Juva: Book-
well Oy, 340 – 379.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain muuttamisesta. Eduskunnan internetsivut. Saatavissa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_127+2013.pdf [viitattu 7.8.2015].

Hallintolaki 6.6.2003/434

Heikkilä, M. Sähköpostitiedoksianto 26.6.2015. Kouvola: Socom.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi

Hirvelä, P. 1997. Lapsi rikosprosessissa. Erityisesti inestien todistamisen ongelmat. Helsinki. WS lakitieto Oy.

Hirvelä, P. 2007. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Juva. WS Bookwell Oy.

Hotari, K -E. & Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 117- 132.

Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala- Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 167 - 193.

Ikonen, L. 2013. Salassa pidettävä- suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Helsinki: Radium-kirjat.

Isokorpi, T. 2006. Napit vastakkain. Ristiriidat, rajat ja ratkaisut. Juva: Bookwell Oy.

JHS 152 prosessien kuvaaminen. JHS internetsivut. Saatavissa <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS152/JHS152.html> [viitattu 9.7.2015].

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kalland, M. 2013. Lapsen asema nykypäivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Duodecim-lehti 13/2013, 1387 – 1391.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Juvenes Print.

Karvinen-Niinikoski, S., Rantalaiho, U-M. & Salonen, J. 2007. Työnohjaus sosiaalityössä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kehittämistutkimuksestako apua opetuksen kehittämiseen. AMK- lehden internetsivut.

Saatavissa: <http://uasjournal.fi/index.php/uasj/article/view/1550/1474> [viitattu 31.7.2015].

Kerttula-Rantanen, R. 2015. Lastenasiointalo. Talentia- lehti 1/2015.

Koivukangas, J. 2011. Rikosprosessi käytännössä. Teoksessa Kjällman, P. (toim.). Rikoksen uhrin käsikirja. Juva: Bookwell Oy, 131-147.

Kurvinen, M. 2015. Olennainen osaaminen. Talentia- lehti 1/2015.

Laakso, M., Marjomaa, P. & Peltoniemi, K. (toim.) 2012. Edunvalvoja - se on minua varten. Lasten ja edunvalvojen kokemuksia edunvalvojasta lastensuojelussa ja rikosprosessissa. Tallinna: K-Print.

Laine, S. 2012. Tilaa todellisuudelle. Lastensuojelun edunvalvojen kokemuksia lasten käsityksistä omasta tilanteestaan lastensuojeluprosessissa. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

Lapsiasiavaltuutettu. Saatavissa:

www.lapsiasia.fi/c/dokument_library/get_file?folderId=6987043&name=DLFE-27870.pdf [viitattu 16.2.2015].

Lapsi rikoksen uhrina. Saatavissa:

<http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/lapsirikoksenuhrina.html> [viitattu 16.2.2015].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus poliisille 1.4.2015 alkaen.

Kunnat. net internetsivut. Saatavissa:

[www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opetus_lakiasiat/opeku-lakiasia/Sivut/lastensuojelulain- mukainen- ilmoitusvelvollisuus- poliisille- 1.4.2015-alkaen.aspx](http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opetus_lakiasiat/opeku-lakiasia/Sivut/lastensuojelulain-mukainen-ilmoitusvelvollisuus-poliisille-1.4.2015-alkaen.aspx) [viitattu 28.5.2015].

Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushanke 2013–15 (LaskeTut). Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/hankkeet/35829>. [viitattu 16.4.2015]

Lastensuojelun käsikirja. Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen internetsivut.

Saatavissa: [www.thl.fi/fi/web/lastensuojelu-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun edunvalvonta](http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelu-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta). [viitattu 7.4.2015].

Lastensuojelupalveluiden hinnasto 2014. Pelastakaa Lapset ry:n internetsivut.

Saatavissa:<http://pelastakaalapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/090bd140284d4d373d519fc944595080/1435849092/application/pdf/1504990/Lastensuojelupalveluiden%20hinnasto%202014.pdf> [viitattu 2.7.2015].

Lehtikangas, A-K. 2014. ”...Jotta sä olisit mun kanssa täs hommas, kun mä en voi yksin olla” Lastensuojelun edunvalvoja lapsen tukena. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Porin yksikkö.

Liukkonen, R. 2010. Joskus joutsenet näyttävät kurjilta - luovat ja toiminnalliset työmenetelmät lastensuojelutyössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 114 - 130.

Luukkonen, I., Mykkänen, J., Itälä, T., Savolainen, S. & Tamminen M. 2012. Toiminnan ja prosessien mallintaminen. Tasot, näkökulmat ja esimerkit. Saatavissa: <https://www2.uef.fi/documents/1020024/1020098/SOLEA-Luukkonen-ym-Prosessien-ja-toiminnan-kuvaaminen.pdf/95f666f7-5058-4ebc-82b0-7939c6c39b14> [Viitattu 8.8.2015].

Maistraatti, edunvalvonnan tarve ja sen järjestäminen. Saatavissa: <http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhoustoimi/Edunvalvonnan-tarve-ja-sen-jarjestaminen/> [Viitattu 17.2.2015].

Marjomaa, P., Lapinleimu, O. & Laakso, M. 2010–2011. Löytöretki lastensuojelun edunvalvontaan. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta - lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15. Helsinki, 10 – 14.

Marjomaa, P., Tulensalo, H. & Laakso, M. 2010 - 2011. Kokemuksia toteutuneista edunvalvonnoista. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta -lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15. Helsinki, 125–126.

Metteri, A. & Hotari, K- V. 2011. Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen- Fomin, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: Bookwell Oy, 67–92.

Mitä rikosprosessissa tapahtuu? Oikeus.fi internetsivut. Saatavissa: <http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/lapsirikoksenuhrina/mitarikosprosessissatapahtuu.html> [viitattu 28.5.2015].

Niemelä, P. 2011. Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: Bookwell Oy, 13 - 43.

Niemelä, P. 2014. Ihmisarvo ja sosiaalityö. Luento. 13.2.2014. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Ollikainen, T. 2015. Etiikka velvoittaa. Talentia-lehti 1/2015, 10-12.

Office of the Children's Guardian. Saatavissa: www.kidsguardian.nsw.gov.au/about-us/who-we-are. [viitattu 12.8.2015].

Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Viro: Talentum.

Rikosprosessi. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto/rikosprosessi>. [Viitattu 16.9.2015].

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki- käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Bookwell Oy.

Suikkanen- Malin, T. Sähköpostitiedoksianto 12.2.2015. Kouvola: KYAMK.

Suomisanakirja. Saatavissa: www.suomisanakirja.fi [viitattu 9.7.2015].

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Suomen työnohjaajat ry. Saatavissa: www.suomentyonohjaajat.fi. [viitattu 20.7.2015].

Talentia. Ammattieettiset ohjeet. Saatavissa:

www.talentia.fi/työelamassa/ammattietiikka/ammattieettiset_ohjeet. [viitattu 20.7.2015].

Tammi, T. & Lapinleimu, O. 2010- 2011. Lastensuojelun edunvalvonnan vaiheet. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.). Lastensuojelun edunvalvonta -lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15. Helsinki, 37- 56.

Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Juvenes Print Oy.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden varmistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.). Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere:Tampereen yliopistopaino-Juvenes Print Oy, 6-17.

Tulensalo, H. 2010–2011. Edunvalvojan toiminta lapsen kanssa. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.). Lastensuojelun edunvalvonta - lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15. Helsinki, 88- 106.

Tuominen, M. 2012. Lapsen edunvalvonta esitutinnan näkökulmasta. Opinnäytetyö. Poliisiammattikorkeakoulu.

Tuominen, M. 2014. Tiedote: Lapsen edunvalvonta rikosprosessissa tärkeä osa oikeusturvaa. Poliisin internetsivut. Saatavissa: www.polamk.fi/polamk_tiedottaa/1/0/tutkimus_lapsen_edunvalvonta_rikosprosessissa_tarkea_osa_oikeusturvaa_21372 [viitattu 20.7.2015].

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.